

Perifereia | Regional Integration: Politics, Economics, Governance

Τόμ. 20, Αρ. 1 (2026)

Περιφέρεια | Regional Integration: Politics, Economics, Governance: Διεθνές εμπορικό σύστημα σε μετάβαση: Κρίσιμες πτυχές και προκλήσεις

Spring | Άνοιξη 2026 Issue | Τεύχος 20

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
REGIONAL
INTEGRATION
politics economics governance

SPECIAL ISSUE
ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ

Διεθνές εμπορικό σύστημα σε μετάβαση: Κρίσιμες πτυχές και προκλήσεις

INTRODUCTION
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο επιμελητής του ειδικού τεύχους
Κωνσταντίνος Ι. Χαζάκης, «Δημιουργική αταξία» ή «Θεσμικοποιημένο χάος»; Το διεθνές εμπορικό σύστημα σε κρίση και μετάβαση

RESEARCH ARTICLES
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

Άγγελος Κότιος, Γεώργιος Γαλανός & Δημήτριος Κότιος, Η κρίση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και το μέλλον της διεθνούς εμπορικής τάξης
Βαγγέλης Βιτζηλαίος & Σπύρος Α. Ρουκανάς, Ο αντίκτυπος των δασμών «Τραμπ 2.0» για τις ΗΠΑ και την παγκόσμια οικονομία: Μία πρώτη αποτίμηση
Παναγιώτης Π. Παναγιωτόπουλος & Σπύρος Α. Ρουκανάς, Η άνοδος της Κίνας ως οικονομικής υπερδύναμης στο νέο σύστημα παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης
Βασίλειος Βλάχος, Η επίδραση των δασμών στις εξαγωγές της ΕΕ στις ΗΠΑ, Κίνα και Ρωσία

Επιστημονική επιθεώρηση για την περιφερειακή ολοκλήρωση-πολιτική, οικονομία & διακυβέρνηση

Η κρίση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και το μέλλον της διεθνούς εμπορικής τάξης

Γεώργιος Γαλανός, Άγγελος Κότιος, Δημήτριος Κότιος

Copyright © 2026, Γεώργιος Γαλανός, Άγγελος Κότιος, Δημήτριος Κότιος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γαλανός Γ., Κότιος Α., & Κότιος Δ. (2026). Η κρίση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και το μέλλον της διεθνούς εμπορικής τάξης. *Perifereia | Regional Integration: Politics, Economics, Governance*, 20(1), 21–47. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/periphery/article/view/44918>

Η κρίση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και το μέλλον της διεθνούς εμπορικής τάξης

Άγγελος Κότιος,

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, akotios@unipi.gr

Γεώργιος Γαλανός,

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, galgeorg@unipi.gr

Δημήτριος Κότιος,

Εντεταλμένος καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς, dimkotios@gmail.com

Περίληψη

Το άρθρο αναλύει την πολυδιάστατη κρίση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) και τις επιπτώσεις της στη λειτουργία και τη νομιμοποίηση της διεθνούς εμπορικής τάξης. Εξετάζονται οι θεσμικές δυσλειτουργίες του οργανισμού, όπως η αδυναμία παραγωγής νέων πολυμερών κανόνων, η παράλυση του μηχανισμού επίλυσης διαφορών και οι περιορισμοί του συστήματος λήψης αποφάσεων που βασίζεται στην ομοφωνία. Παράλληλα, αναλύονται οι γεωπολιτικοί και γεωοικονομικοί μετασχηματισμοί που επηρεάζουν τη λειτουργία του πολυμερούς εμπορικού συστήματος, όπως η άνοδος της Κίνας, η μεταβολή της αμερικανικής εμπορικής πολιτικής και η μετάβαση προς ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα. Το άρθρο υποστηρίζει ότι η κρίση του ΠΟΕ αποτελεί έκφραση βαθύτερων μεταβολών στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση, οι οποίες οδηγούν σε κατακερματισμό κανόνων, ενίσχυση μονομερών πολιτικών και επαναπολιτικοποίηση του διεθνούς εμπορίου.

Λέξεις κλειδιά: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), διεθνής εμπορική τάξη, πολυμερές εμπορικό σύστημα, γεωοικονομία και γεωπολιτική, εμπορικός προστατευτισμός

The Crisis of the World Trade Organization and the Future of the International Trading Order

Angelos Kotios, Professor Emeritus, Department of International and European Studies, University of Piraeus

George Galanos, Associate Professor, Department of International & European Studies, University of Piraeus

Dimitrios Kotios, PhD, University of Piraeus

Abstract

This article examines the multidimensional crisis of the World Trade Organization (WTO) and its implications for the functioning and legitimacy of the international trading order. It explores the institutional dysfunctions of the organization, including the inability to generate new multilateral rules, the paralysis of the dispute settlement mechanism, and the constraints of a consensus-based decision-making system. At the same time, the article analyzes broader geopolitical and geoeconomic transformations shaping the multilateral trading system, such as the rise of China, the changing orientation of U.S. trade policy, and the transition toward a multipolar international order. The study argues that the WTO crisis reflects deeper transformations in global economic governance that contribute to rule fragmentation, the expansion of unilateral trade policies, and the increasing politicization of international trade.

Keywords: World Trade Organization (WTO), international trade order, multilateral trading system, geoeconomics and geopolitics, protectionism

1. Εισαγωγή

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (World Trade Organization – WTO) ιδρύθηκε το 1995 ως μετεξέλιξη της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) (1947), με κύριο στόχο τη σταθεροποίηση και φιλελευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου μέσω δεσμευτικών κανόνων, της αρχής της μη διάκρισης (ρήτρα MFN) και ενός αποτελεσματικού μηχανισμού επίλυσης διαφορών (Senti, 2021· Langhammer, 2010). Οι μεταπολεμικές ηγεσίες, διδασκόμενες από την κατάρρευση του παγκόσμιου εμπορίου κατά τον Μεσοπόλεμο, επιδίωξαν να αποφύγουν μονομερή προστατευτικά μέτρα και εμπορικούς πολέμους μέσω μιας πολυμερούς θεσμικής τάξης. Για δεκαετίες το σύστημα αυτό λειτούργησε ως θεμέλιο της παγκόσμιας εμπορικής τάξης. Κατά τα πρώτα έτη λειτουργίας τους, τόσο η GATT όσο και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου σημείωσαν σημαντικές επιτυχίες. Μεταξύ αυτών συγκα-

ταλέγονται η ουσιαστική μείωση των δασμών και των μη δασμολογικών εμποδίων, η θεσμοθέτηση ενός μηχανισμού διακρατικής επίλυσης διαφορών, η παροχή προτιμσιακής μεταχείρισης χωρίς χρονικό περιορισμό υπέρ των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς και η ανάπτυξη ενός διεθνώς συντονισμένου πλαισίου για την αντιμετώπιση του ντάμπινγκ και των επιδοτήσεων.

Η κρίση που διέρχεται σήμερα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) δεν συνιστά μεμονωμένο περιστατικό, αλλά, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, αποτέλεσμα σωρευτικών αδιεξόδων και δυσλειτουργιών σε πολλαπλά επίπεδα (BDI, 2021· Senti, 2025) Πρώτον, παρατηρείται αδυναμία θέσπισης νέων κανόνων μέσω πολυμερών διαπραγματεύσεων. Δεύτερον, έχει παραλύσει ο μηχανισμός επίλυσης διαφορών: από το 2019 το Ανώτατο Όργανο Εφέσεων δεν λειτουργεί λόγω του αμερικανικού μπλοκαρίσματος νέων διορισμών. Τρίτον, το διεθνές εμπόριο επαναπολιτικοποιείται. Όλο και περισσότερο οι εμπορικές αποφάσεις υπαγορεύονται από γεωπολιτικές και στρατηγικές στοχεύσεις, όχι απλώς από οικονομικούς στόχους. Τέταρτον, υπονομεύεται η αρχή της μη διάκρισης με την άνηθηση περιφερειακών συμφωνιών και μονομερών μέτρων (π.χ. εθνικές κυρώσεις με επίκληση λόγων ασφαλείας) που δημιουργούν εξαιρέσεις στους πολυμερείς κανόνες. Τέλος, τίθεται θέμα νομιμοποίησης του οργανισμού, καθώς μεγάλα μέλη, ιδίως οι ΗΠΑ, οι οποίες σχεδίασαν και εγκαθίδρυσαν σε πολύ μεγάλο βαθμό το πολυμερές σύστημα, επιδεικνύουν όλο και περισσότερο, έλλειψη σεβασμού στους μηχανισμούς του. Η μονομερής επιβολή δασμών από τις ΗΠΑ στο πλαίσιο εμπορικών πολέμων της τελευταίας δεκαετίας, για παράδειγμα, υπονομεύει ευθέως την ικανότητα του ΠΟΕ να ρυθμίζει και να επιβάλλει κανόνες στο εμπόριο.

Το ιδιαίτερο γνώρισμα της σημερινής κρίσης είναι ότι δεν αφορά μόνο το αν ο ΠΟΕ μπορεί να συνεχίσει την πορεία φιλελευθεροποίησης του εμπορίου. Το διακύβευμα πλέον είναι αν ο οργανισμός μπορεί να εγγυηθεί κανόνες, προβλεψιμότητα και εφαρμοσιμότητα σε μια διεθνή τάξη όπου μεγάλες δυνάμεις χρησιμοποιούν το εμπόριο ως εργαλείο στρατηγικής (Sinha, 2021). Σε έναν κατακερματισμένο κόσμο, χώρες λαμβάνουν εμπορικές αποφάσεις με κριτήρια γεωπολιτικά, προστατεύοντας συμφέροντα και επιδιώκοντας μη εμπορικούς στόχους (κλίμα, δικαιώματα, κ.λπ..) μέσω της εμπορικής πολιτικής. Αυτή η στροφή καθιστά τον ρόλο του ΠΟΕ αβέβαιο, καθώς δοκιμάζεται η θεμελιώδης αρχή ότι το διεθνές εμπόριο διέπεται από κοινά αποδεκτούς κανόνες και όχι από το δικαιο του ισχυρότερου.

2. Δομικές αδυναμίες και κενά του ΠΟΕ

2.1 Αδύναμες διαπραγματεύσεις και έλλειψη νέων κανόνων

Ένα από τα κεντρικά προβλήματα που οδήγησαν στην κρίση του ΠΟΕ είναι η αδυναμία επίτευξης νέων πολυμερών συμφωνιών τα τελευταία χρόνια (Senti, 2025· Baldwin, 2025). Ο Γύρος της Ντόχα, που ξεκίνησε το 2001 με φιλόδοξο στόχο την περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του εμπορίου σε τομείς όπως η γεωργία, οι υπηρεσίες και οι δασμοί βιομηχανικών προϊόντων, κατέρρευσε χωρίς ουσιαστι-

κό αποτέλεσμα. Η αποτυχία της Ντόχα δεν οφείλεται τόσο σε τεχνικά ζητήματα όσο σε πολιτικές και διανεμητικές διαφορές μεταξύ μελών (Baracuh, 2012· Gallagher, 2007· Ismail, 2012).

- Στις γεωργικές διαπραγματεύσεις υπήρξε βαθιά σύγκρουση σε θέματα όπως (i) η εσωτερική στήριξη και οι επιδοτήσεις, (ii) η πρόσβαση στις αγορές αγροτικών προϊόντων και (iii) οι ειδικές ρήτρες προστασίας για αναπτυσσόμενες χώρες (Gallagher, 2007). Οι μεγάλες αγροτικές οικονομίες του Νότου (π.χ. Ινδία) απαιτούν μόνιμες λύσεις για τα δημόσια αποθέματα τροφίμων, ενώ ανεπτυγμένες χώρες ανησυχούν για τις στρεβλώσεις στο εμπόριο και τις επιπτώσεις στις εξαγωγές και στους αγρότες τους (Baracuh, 2012).
- Στις διαπραγματεύσεις για τα βιομηχανικά προϊόντα (NAMA), έντονος ήταν ο διαφωνίες για το πόσο βαθιά θα είναι η μείωση δασμών και ποιες εξαιρέσεις θα ισχύσουν. Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες διεκδίκησαν ηπιότερες μειώσεις ώστε να προστατέψουν την αναδυόμενη βιομηχανία τους, γεγονός που προκάλεσε προστριβές με ανεπτυγμένες οικονομίες.
- Στις διαπραγματεύσεις για τις υπηρεσίες, οι οποίες ξεκίνησαν ήδη από το 2000 (Συμφωνία GATS), δεν υπήρξε ισχυρή πολιτική ώθηση. Οι δεσμεύσεις που προσφέρθηκαν ήταν περιορισμένες, καθώς οι υπηρεσίες είχαν μικρότερη «ανταλλακτική αξία» συγκριτικά με τη γεωργία και τη μεταποίηση στις διαπραγματεύσεις.

Στην πράξη, από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και μετά, ο ΠΟΕ έχει πάψει να εκπληρώνει μια από τις βασικές του λειτουργίες, αυτήν της συνεχούς διαπραγμάτευσης για το άνοιγμα των αγορών. Η αποτυχία του «Γύρου της Αναπτύξεως» (Development Round) άφησε το ρυθμιστικό πλαίσιο στάσιμο. Ενώ, ο Γύρος της Ουρουγουάης (1986-1994) είχε επεκτείνει σημαντικά τους κανόνες για τις υπηρεσίες (GATS) και τη διανοητική ιδιοκτησία σε σχέση με το διεθνές εμπόριο (TRIPS), έκτοτε δεν υπήρξε νέα συνολική συμφωνία (World Trade Organization, 1995). Ως αποτέλεσμα, η υφιστάμενη «εργαλειοθήκη» κανόνων αντανάκλα ακόμα τις οικονομικές πραγματικότητες του 20ού αιώνα, εστιάζοντας σε δασμούς, ποσοστώσεις και παραδοσιακά εμπορεύματα και δεν έχει προσαρμοστεί επαρκώς στη σύγχρονη ψηφιακή και παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Ζητήματα αιχμής όπως το διασυνοριακό ηλεκτρονικό εμπόριο, οι ροές δεδομένων, οι ρυθμίσεις για τις κρατικές επιχειρήσεις ή οι νέες μορφές βιομηχανικών επιδοτήσεων (π.χ. σε τεχνολογίες αιχμής) παραμένουν εκτός του πολυμερούς πλαισίου, καθώς δεν κατέστη δυνατή η επίτευξη συναίνεσης για την ενσωμάτωσή τους. Η έλλειψη νέων κανόνων σε αυτά τα πεδία δημιουργεί ένα επικίνδυνο κενό. Χωρίς κοινά συμφωνημένους κανόνες, κάθε χώρα επιχειρεί να καλύψει μονομερώς το κενό κανονισμών, κάτι που οδηγεί σε συγκρουσιακές προσεγγίσεις αντί για συντονισμένες λύσεις.

Συμπερασματικά, η αποτυχία του Γύρου της Ντόχα έχει γίνει πλέον σημείο αναφοράς στη βιβλιογραφία και τον δημόσιο διάλογο. Συμβολίζει την απώλεια ικανότητας του πολυμερούς συστήματος να παράγει καθολικούς κανόνες για το εμπόριο. Ενώ η περίοδος 1947-1994 υπό την GATT είδε διαδοχικούς γύρους

φιλευθεροποίησης, από το 1995 (ίδρυση του ΠΟΕ) μέχρι σήμερα δεν κατέστη δυνατή μια συνολική πολυμερής συμφωνία. Αυτό το νομοθετικό κενό ωθεί τα μέλη να αναζητούν εναλλακτικές οδούς για κανόνες εμπορίου, πέραν του πολυμερούς πλαισίου, ιδίως μέσω διμερών, περιφερειακών και πολυμερών (Plurilateral) συμφωνιών.

2.2 Η κρίση λήψης αποφάσεων: η ρήτρα της ομοφωνίας και η αδυναμία μεταρρυθμίσεων

Μια βαθύτερη θεσμική αιτία της αδράνειας του ΠΟΕ είναι ο τρόπος λήψης αποφάσεων. Σε αντίθεση με άλλους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς (π.χ. ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα) όπου η ψήφος σταθμίζεται βάσει οικονομικού μεγέθους, στον ΠΟΕ ισχύει η αρχή «μία χώρα, μία ψήφος». Θεωρητικά αυτό διασφαλίζει την ισότητα, πρακτικά όμως σημαίνει ότι απαιτείται ομοφωνία σχεδόν σε όλα τα σημαντικά θέματα, δίνοντας έτσι σε κάθε μέλος ένα είδος βέτο (Senti, 2025· Petersmann, 2019) Με 166 μέλη σήμερα, η πιθανότητα ομόφωνης συμφωνίας σε περίπλοκα ζητήματα (π.χ. κανόνες για το ψηφιακό εμπόριο ή το περιβάλλον) προσεγγίζει το μηδέν. Ακόμα και φαινομενικά απλές αποφάσεις, όπως ο διορισμός νέων εφετών, μπορούν να μπλοκαριστούν από τη διαφωνία ενός μόνο κράτους, όπως και έγινε από τις ΗΠΑ. Αυτό το θεσμικό πλαίσιο οδηγεί σε στασιμότητα, επειδή η λήψη αποφάσεων έχει απολιθωθεί και οποιαδήποτε πρόταση μεταρρύθμισης σκοντάφτει σε μία ή λίγες αντιρρήσεις. Για παράδειγμα, προσπάθειες ενημέρωσης των κανόνων για το ηλεκτρονικό εμπόριο ή τις κρατικές επιχειρήσεις προσκρούουν επί χρόνια σε λίγες αντιπροσωπείες που ανησυχούν για τις επιπτώσεις στην ανάπτυξή τους και μπλοκάρουν την συναίνεση. Ο ίδιος ο Γενικός Διευθυντής του ΠΟΕ, Okonjo-Iweala, Ngozi (2024), έχει αναγνωρίσει ότι η απαίτηση ομοφωνίας, σε συνδυασμό με την αύξηση των μελών και της ετερογένειας των κρατών μελών, επιβραδύνει δραματικά τις διαδικασίες και πρέπει να επανεξεταστεί. Χωρίς κάποια προσαρμογή των κανόνων διακυβέρνησης, π.χ. μετάβαση σε μεγαλύτερη ευελιξία στη λήψη αποφάσεων, με ειδικές πλειοψηφίες σε επιμέρους ζητήματα ή «προαιρετικές» συμφωνίες μεταξύ ομάδων κρατών, ο ΠΟΕ δυσκολεύεται να ανταποκριθεί σε νέες προκλήσεις. Η τρέχουσα δομή ουσιαστικά καθλώνει τον οργανισμό, αφού κάθε μέλος ή και μια μικρή ομάδα κρατών μπορεί να παρεμποδίσει μεταρρυθμίσεις που κρίνει ότι δεν το εξυπηρετούν.

Χαρακτηριστικό της αδυναμίας λήψης αποφάσεων είναι και ο εκφυλισμός των Υπουργικών Διασκέψεων του ΠΟΕ (WTO, 2026a) από ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων σε διασκέψεις διαχείρισης αδιεξόδων. Στο παρελθόν, κάθε Υπουργική Διάσκεψη (Ministerial Conference -MC) λειτουργούσε ως καταλύτης μεγάλων αποφάσεων – εκεί ολοκληρώνονταν οι διαπραγματεύσεις των γύρων ή εγκρίνονταν σημαντικές συμφωνίες. Τα τελευταία όμως χρόνια, οι MC έχουν μετατραπεί περισσότερο σε άσκηση περιορισμένης διαχείρισης προσδοκιών, παρά σε χώρους ιστορικών τομών. Στην MC11 (Μπούενος Άιρες, 2017), για πρώτη φορά στην ιστορία του ΠΟΕ, η διάσκεψη έληξε χωρίς να υπάρξει καν Κοινό Ανακοινωθέν ή συνολική συμφωνία. Η MC12 (Γενεύη, 2022) δεν έλυσε τα βαθύτερα προβλήματα. Θετικά κρίθηκε η Συμφωνία για τις Επιδότησεις Αλιείας, η πρώτη νέα πολυ-

μερής συμφωνία του ΠΟΕ εδώ και σχεδόν μια δεκαετία, η οποία θέτει όρια στις επιδοτήσεις που ενθαρρύνουν την υπεραλίευση και τη παράνομη αλιεία. Επίσης, ενθαρρυντική ήταν η Δήλωση για τη Μεταρρύθμιση του ΠΟΕ, όπου τα μέλη αναγνώρισαν την ανάγκη αναβίωσης του συστήματος επίλυσης διαφορών έως 2024.

Η MC13 (Άμπου Ντάμπι, 2024) επιβεβαίωσε αυτή τη μικτή εικόνα. Από τη μια, η διάσκεψη απέτυχε να πετύχει συμφωνία σε μεγάλα μέτωπα. Από την άλλη, επιτεύχθηκαν ορισμένες επιμέρους συμφωνίες όπως το μορατόριουμ στο ηλεκτρονικό εμπόριο για δύο χρόνια, διαβεβαιώσεις για συνέχιση των εργασιών σε θέματα ανάπτυξης και υιοθετήθηκε μια γενική Υπουργική Διακήρυξη του Άμπου Ντάμπι που τονίζει τη σημασία του πολυμερούς συστήματος και υπόσχεται ένα «βλέμμα προς το μέλλον» στις μεταρρυθμίσεις.

Συνοπτικά, ο άλλοτε «τελικός σταθμός» καθολικών συμφωνιών έχει δώσει τη θέση του σε μια διαδικασία συνεχούς διαπραγμάτευσης χαμηλής ταχύτητας, με τις MC να χρησιμεύουν ως πολιτικές βαλβίδες αποσυμπίεσης, παρέχοντας ευκαιρίες για να ανανεωθεί η πολιτική δέσμευση στο σύστημα και να αποφευχθεί η πλήρης ακινησία, ακόμη κι αν τα μεγάλα πακέτα μέτρων δεν υλοποιούνται.

2.3 Παράλυση του μηχανισμού επίλυσης διαφορών

Ο μηχανισμός επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ υπήρξε ιστορικά ο «ακρογωνιαίος λίθος» του πολυμερούς συστήματος, προσφέροντας δεσμευτικές και εκτελεστές αποφάσεις σε εμπορικές διαφορές μεταξύ κρατών (Hoekman and Mavroidis, 2020· Tasch-Ronner, 2024). Αποτελείτο από δύο επίπεδα: τα πρωτοβάθμια πάνελ εμπειρογνομόνων και το μόνιμο επταμελές Ανώτατο Όργανο Εφέσεων (Appellate Body), που εξέταζε εφέσεις επί αποφάσεων των πάνελ. Αυτό το σύστημα θεωρήθηκε το «στέμμα» του ΠΟΕ, εξασφαλίζοντας ότι οι κανόνες δεν μένουν στα χαρτιά αλλά επιβάλλονται στην πράξη. Ωστόσο, από το 2017 οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να μπλοκάρουν κάθε νέο διορισμό μελών στο Όργανο Εφέσεων, επικαλούμενες ανησυχίες για «δικαστικό ακτιβισμό», δηλαδή ότι οι εφέτες υπερέβαιναν την εντολή τους ερμηνεύοντας υπερβολικά δημιουργικά τις συμφωνίες και ουσιαστικά «θέσπιζαν» de facto νέους κανόνες χωρίς συναίνεση των μελών (Hoekman and Mavroidis, 2021a). Παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις άλλων μελών, το αμερικανικό μπλόκο συνεχίστηκε και είχε ως αποτέλεσμα, μέχρι το τέλος του 2019, το Όργανο Εφέσεων να μείνει με λιγότερα από τα απαιτούμενα τρία μέλη και να παύσει να λειτουργεί. Έκτοτε, το σύστημα επίλυσης διαφορών έχει αποδυναμωθεί βαθύτατα. Ελλείπει ανώτατου βαθμού έφεσης, οποιαδήποτε πλευρά χάνει σε ένα πάνελ μπορεί απλώς να ασκήσει έφεση, η οποία όμως δεν εξετάζεται ποτέ, με συνέπεια η απόφαση να μην καθίσταται τελεσίδικη. Έτσι, ο ΠΟΕ «έχασε τα δόντια του» ως προς την εφαρμογή των κανόνων του. Πολλές διαφορές βρίσκονται πλέον σε μόνιμη εκκρεμότητα, καθώς δεν υπάρχει μηχανισμός να επιβάλει συμμόρφωση. Αυτή η παράλυση αυξάνει τον κίνδυνο οι χώρες να καταφύγουν σε μονομερή αντίποινα ή να αγνοήσουν ανενόχλητες τις υποχρεώσεις τους, γνωρίζοντας ότι το πολυμερές σύστημα δεν μπορεί να τις σταματήσει. Μια προσωρινή λύση που υιοθέτησαν το 2020 και εφαρμόζουν σήμερα η ΕΕ, η Κίνα, η Ιαπωνία, το ΗΒ και άλλα 26 ακόμη μέλη είναι ο Πολυμερής Ενδιάμε-

σος Μηχανισμός Έφεσης (MPIA), μια συμφωνία διαιτησίας που επιτρέπει στα πρόθυμα μέλη να συνεχίσουν την εξέταση εφέσεων μεταξύ τους (WTO, 2026b· Geneva Trade Platform, 2026). Όμως ο μηχανισμός αυτός είναι εθελοντικός και δεν συμμετέχουν μεγάλες χώρες όπως οι ΗΠΑ ή η Ινδία, με αποτέλεσμα να μην αποτελεί πανάκεια. Συνολικά, η αδυναμία επιβολής των αποφάσεων του ΠΟΕ υπονομεύει το κράτος δικαίου στο παγκόσμιο εμπόριο. Όπως προειδοποιούν αναλυτές, χωρίς ουσιαστική μεταρρύθμιση κινδυνεύουμε με επιστροφή σε ένα καθεστώς, όπου η ισχύς υπερισχύει του δικαίου και οι εμπορικές διαφορές λύνονται με βάση την οικονομική δύναμη και τα αντίποινα αντί για τους κανόνες.

Συμπερασματικά, το 2026 ο ΠΟΕ εξακολουθεί να στερείται λειτουργικού εφετικού οργάνου, γεγονός που θέτει εν αμφιβόλω την αξιοπιστία του όλου συστήματος επίλυσης διαφορών συνολικά.

2.4 Κενά στην αποτελεσματική ρύθμιση σημαντικών τομέων

Παρά τις κατά καιρούς μερικές επιτυχίες, πολλοί κρίσιμοι φάκελοι διαπραγματεύσεων στον ΠΟΕ παραμένουν στάσιμοι, χωρίς επίλυση, αναδεικνύοντας την αδυναμία του συστήματος να παράξει νέες πολυμερείς συμφωνίες. Οι κυριότερες ανοικτές προκλήσεις περιλαμβάνουν:

2.4.1 Γεωργία και επισιτιστική ασφάλεια

Στην 13η Υπουργική Διάσκεψη (MC13, Άμπου Ντάμπι – Φεβρουάριος 2024) καταβλήθηκαν προσπάθειες για επίτευξη συμφωνίας στη γεωργία, ωστόσο δεν επετεύχθη κανένα αποτέλεσμα. Παρά τις πρωτοβουλίες συμβιβασμού από την πλευρά της ΕΕ και άλλων μελών, οι αποκλίσεις παρέμειναν αγεφύρωτες και δεν κατέστη δυνατή η προώθηση της μεταρρύθμισης των γεωργικών κανόνων (WTO, 2026a). Το πλέον ακανθώδες ζήτημα ήταν η δημόσια αποθεματοποίηση τροφίμων (public stockholding) με στόχο την επισιτιστική ασφάλεια, ιδίως για αναπτυσσόμενες χώρες. Χώρες όπως η Ινδία απαιτούν την άρση των περιορισμών στις κρατικές αγορές τροφίμων σε διοικητικά καθοριζόμενες τιμές (ώστε να στηρίζουν τους αγρότες και να διασφαλίζουν φθηνά αποθέματα τροφίμων), κάτι που άλλοι (ΗΠΑ, ΕΕ, εξαγωγείς αγροτικών) φοβούνται ότι θα στρεβλώσει το εμπόριο και θα επηρεάσει αρνητικά την επισιτιστική ασφάλεια τρίτων χωρών. Εξίσου σημαντική είναι η μείωση της συνολικής εμπορικά στρεβλωτικής στήριξης (domestic support). Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες ζητούν αλλαγή του τρόπου υπολογισμού και των επιτρεπόμενων ορίων ενισχύσεων, ώστε να έχουν μεγαλύτερα περιθώρια στήριξης των αγροτών τους. Αντίθετα, ανεπτυγμένα κράτη μέλη και αγροτικοί εξαγωγείς (ΗΠΑ, ΕΕ, Ομάδα Cairns) απαιτούν οποιαδήποτε λύση για τα αποθέματα τροφίμων να συνδεθεί με δεσμεύσεις για μείωση των επιδοτήσεων συνολικά. Το αποτέλεσμα αυτού του δομικού διχασμού Βορρά-Νότου είναι ότι δεν υπήρξε ούτε καν συμφωνία για τα επόμενα βήματα (WTO, 2026c). Στο MC13 δεν κατέστη εφικτό ούτε ένα προσχέδιο “οδικού χάρτη” για συνέχιση των διαπραγματεύσεων στη γεωργία. Με απλά λόγια, το αγροτικό ζήτημα, που αποτελεί κεντρική προτεραιότητα για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες λόγω επισιτιστικής ασφάλειας, παραμένει ένα μόνιμο αγκάθι στο πολυμερές σύστημα.

2.4.2 Ψηφιακή οικονομία και το μορατόριουμ δασμών στις ηλεκτρονικές μεταδόσεις

Ένα άλλο πεδίο όπου αντανακλώνεται οι διαιρέσεις είναι η ψηφιακή οικονομία, ειδικότερα το μακρόχρονο μορατόριουμ (moratorium) στην επιβολή δασμών επί των ηλεκτρονικών μεταδόσεων, δηλαδή στις διασυνοριακές ψηφιακές ροές, όπως η λήψη λογισμικού, streaming κ.λπ.. Από το 1998 τα μέλη του ΠΟΕ ανανεώνουν ανά διετία την απόφαση μη επιβολής τέτοιων δασμών, αλλά τα τελευταία χρόνια η συναίνεση κλονίστηκε (Senti, 2025). Όπως αναφέρθηκε, στην MC13, μετά από έντονες διαβουλεύσεις, επετεύχθη εν τέλει η συνέχιση του μορατόριουμ, όμως με σαφή χρονικό ορίζοντα λήξης. Συγκεκριμένα, συμφωνήθηκε ότι θα παραμείνει σε ισχύ μέχρι την 14η Υπουργική Διάσκεψη ή έως τις 31 Μαρτίου 2026, όποιο εκ των δύο συμβεί νωρίτερα (WTO, 2026a). Η επίκληση συγκεκριμένης ημερομηνίας αποτελεί ένδειξη ότι αρκετές χώρες δεν επιθυμούν την αυτόματη παράταση χωρίς επανεξέταση.

Πίσω από τη διαφωνία για το μορατόριουμ βρίσκονται διαφορετικές οπτικές ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων οικονομιών. Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες (μεταξύ των οποίων η Ινδία, η Νότια Αφρική, η Ινδονησία κ.ά.) αντιτίθενται στη συνέχιση του μορατόριουμ, θεωρώντας ότι τους στερεί πολύτιμα δημόσια έσοδα και διαπραγματευτικό χαρτί. Για παράδειγμα, οι δασμοί στην ψηφιακή οικονομία θα μπορούσαν θεωρητικά να αποτελέσουν πηγή εισοδήματος ή μοχλό πίεσης σε εμπορικές συνομιλίες. Αντίθετα, οι ανεπτυγμένες χώρες (ΗΠΑ, ΕΕ, Ιαπωνία κ.ά.) και πολλές επιχειρήσεις υποστηρίζουν σθεναρά το μορατόριουμ, τονίζοντας ότι έχει βοηθήσει την ανάπτυξη του παγκόσμιου διαδικτύου και των ψηφιακών υπηρεσιών, ιδιαίτερα για τις μικρές επιχειρήσεις που μπορούν να προσφέρουν τα προϊόντα/υπηρεσίες τους παγκοσμίως χωρίς τον φραγμό των δασμών (WTO, 2026a· Senti, 2025).

2.4.3 Κρατικές ενισχύσεις και «κρατικός καπιταλισμός»

Ένα από τα μεγαλύτερα κενά στους κανόνες του ΠΟΕ αφορά τις σύγχρονες μορφές βιομηχανικής πολιτικής και κρατικών παρεμβάσεων. Οι υφιστάμενοι κανόνες για τις επιδοτήσεις (π.χ. η Συμφωνία SCM) έχουν μείνει πίσω σε σχέση με τη σημερινή πραγματικότητα, επειδή δεν αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις γενναϊόδωρες επιδοτήσεις υψηλής τεχνολογίας, τις «πράσινες» επιδοτήσεις για την ενεργειακή μετάβαση, ή τις πρακτικές κρατικού καπιταλισμού (Bruegel, 2023· Hopewell, 2015). Αυτό δημιουργεί κενό ρυθμίσεων. Καθώς οι μεγάλες οικονομίες μπαίνουν σε έναν νέο κύκλο βιομηχανικών ενισχύσεων (βλ. νόμος IRA στις ΗΠΑ για καθαρές τεχνολογίες, Πράσινη Συμφωνία και Ταμείο Ανθεκτικότητας στην ΕΕ, Made in China 2025, κ.ο.κ.), οι εντάσεις αυξάνονται. Επειδή στον ΠΟΕ δεν υπάρχει ακόμη συμφωνημένο πλαίσιο για αυτές τις πρακτικές, οι συγκρούσεις ξεσπούν εκτός ΠΟΕ, όπως μέσω μονομερών αντιμέτρων ή ανταγωνιστικών πολιτικών (Felbermayr and Braml, 2024· Kläffling and Fricke, 2025). Για παράδειγμα, η ΕΕ αντέδρασε στον αμερικανικό IRA εξετάζοντας δικές της επιδοτήσεις ώστε να αποτρέψει την φυγή επενδύσεων, αντί να προσφύγει στον ΠΟΕ, καθώς οι κανόνες δεν καλύπτουν πλήρως την περίπτωση. Έτσι διαμορφώνεται ένας αγώνας

δρόμου επιδοτήσεων όπου κάθε πλευρά προσπαθεί να πριμοδοτήσει τις βιομηχανίες της, χωρίς να υπάρχει μέχρι στιγμής ένα διεθνές «δίκτυο ασφαλείας» κανόνων που να αποτρέπει ένα επιζήμιο ντόμινο. Η πρόκληση για τον ΠΟΕ είναι να επικαιροποιήσει τους κανόνες περί επιδοτήσεων και κρατικών επιχειρήσεων, αλλιώς ρισκάρει να καταστεί ανεπίκαιρος. Πολύ πιθανό, οι μεγάλες συγκρούσεις (π.χ. ΗΠΑ-Κίνα, ΗΠΑ-ΕΕ για βιομηχανική πολιτική) θα επιλύονται διμερώς ή μονομερώς, με τον ΠΟΕ απλό παρατηρητή στο περιθώριο.

2.4.4 Η προστασία των επενδύσεων

Το ζήτημα της προστασίας των επενδύσεων τέθηκε εκ νέου κατά τον Γύρο της Ουρουγουάης (1986–1994). Ωστόσο, το τελικό αποτέλεσμα περιορίστηκε στη Συμφωνία για τα Εμπορικά Συνδεδεμένα Επενδυτικά Μέτρα (TRIMS), η οποία αφορά αποκλειστικά επενδυτικά μέτρα που επηρεάζουν το εμπόριο αγαθών (Senti, 2025). Οι άμεσες ξένες επενδύσεις, ως αυτόνομο αντικείμενο ρύθμισης, εξαιρέθηκαν από τις τελικές συμφωνίες του Γύρου (Senti, 2025 and 2021).

Μια νέα πρωτοβουλία αναλήφθηκε το 1995 από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), με στόχο τη σύναψη ενός πολυμερούς επενδυτικού συμφώνου. Οι διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν αποκλειστικά στο πλαίσιο του ΟΟΣΑ και δεν εντάχθηκαν στο σύστημα του ΠΟΕ. Το 1997, η διαρροή του σχεδίου συμφωνίας στην κοινή γνώμη προκάλεσε έντονες αντιδράσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Ιδιαίτερη κριτική ασκήθηκε στο προβλεπόμενο δικαίωμα των πολυεθνικών επιχειρήσεων να προσφεύγουν απευθείας κατά κρατών, καθώς θεωρήθηκε ότι υπονόμει την κρατική κυριαρχία και τις αρμοδιότητες των εθνικών και περιφερειακών αρχών. Επιπλέον, αρκετές κυβερνήσεις δεν ήταν διατεθειμένες να ενσωματώσουν υφιστάμενες διμερείς επενδυτικές συμφωνίες σε ένα ενιαίο καθεστώς του ΟΟΣΑ. Ως αποτέλεσμα, οι διαπραγματεύσεις εγκαταλείφθηκαν μετά από τρία χρόνια.

Το θέμα της διεθνούς επενδυτικής τάξης απασχόλησε και τις Υπουργικές Διασκέψεις του ΠΟΕ στη Σιγκαπούρη (1996) και στη Ντόχα (2001). Στη Ντόχα, οι επενδύσεις εντάχθηκαν επισήμως στην ατζέντα των υπό διαπραγμάτευση θεμάτων. Ωστόσο, η αδυναμία επίτευξης συμφωνίας κατά τη Διάσκεψη του Κανκούν το 2003 οδήγησε τελικά στην πλήρη αφαίρεση των επενδύσεων από το πρόγραμμα της Ατζέντας της Ντόχα.

Η σημερινή διεθνής τάξη προστασίας των επενδύσεων αναπτύχθηκε, έτσι, εκτός του πλαισίου του ΠΟΕ. Η απαρχή της τοποθετείται το 1959, όταν η Γερμανία και το Πακιστάν συνήψαν διμερή συμφωνία που προέβλεπε την προσφυγή σε ουδέτερη διαιτησία σε περίπτωση διαφορών. Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε ταχύτατα από μεγάλο αριθμό κρατών. Σήμερα ισχύουν περισσότερες από 2.000 διμερείς επενδυτικές συμφωνίες, οι οποίες προβλέπουν διαφορετικούς μηχανισμούς επίλυσης διαφορών.

Η εξέλιξη αυτή καταδεικνύει ότι η GATT και αργότερα ο ΠΟΕ δεν κατάφεραν να θεμελιώσουν μια ενιαία, πολυμερή επενδυτική τάξη στο εσωτερικό τους. Η απουσία αυτή συνιστά μία από τις σημαντικότερες χαμένες ευκαιρίες της μεταπολεμικής διεθνούς εμπορικής πολιτικής.

2.4.5 Υπηρεσίες: ένας κρίσιμος τομέας με ελλιπή πολυμερή πρόοδο

Οι υπηρεσίες αποτελούν πλέον πάνω από το 60% του παγκόσμιου ΑΕΠ και θεμελιώδες κομμάτι του διεθνούς εμπορίου. Παρόλα αυτά, στο πλαίσιο του ΠΟΕ, η πρόοδος για νέους κανόνες στις υπηρεσίες υπήρξε περιορισμένη και κατακερματισμένη. Αντί για μια μεγάλη πολυμερή συμφωνία που θα εκσυγχρονίσει τη Γενική Συμφωνία Εμπορίου Υπηρεσιών (GATS), βλέπουμε κυρίως πλειομερείς (Plurilateral) πρωτοβουλίες όπου συμμετέχει ένα μέρος των μελών (Senti, 2021 and 2025).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Κοινή Πρωτοβουλία για τη Ρύθμιση Εγχώριων Υπηρεσιών (Joint Initiative on Services Domestic Regulation). Αυτή η πρωτοβουλία ξεκίνησε από ομάδα πρόθυμων μελών το 2017 και απέφερε συμφωνημένους κανόνες για τη βελτίωση των ρυθμιστικών πρακτικών σε εθνικό επίπεδο όσον αφορά τις υπηρεσίες. Οι κανόνες αυτοί, που καταγράφονται σε ένα «Αναθεωρημένο Θεματικό Έγγραφο» (Reference Paper) περιλαμβάνουν αρχές καλής νομοθέτησης όπως: διαφάνεια στις απαιτήσεις και διαδικασίες αδειοδότησης, δημοσιοποίηση πληροφοριών και προθεσμιών, δυνατότητα δημόσιου σχολιασμού σε προτεινόμενους κανονισμούς, καθορισμό προθεσμιών για την επεξεργασία αιτήσεων, σαφή κριτήρια χορήγησης αδειών, δυνατότητα ηλεκτρονικών αιτήσεων κ.ά.. Οι πειθαρχίες αυτές στοχεύουν στο να μειώσουν τη γραφειοκρατία και το κόστος συμμόρφωσης για τους παρόχους υπηρεσιών που δραστηριοποιούνται διεθνώς. Δεν θίγουν το δικαίωμα κάθε χώρας να ρυθμίζει τον τομέα υπηρεσιών της, αλλά απαιτούν οι ρυθμίσεις να εφαρμόζονται με τρόπο μη διακριτικό, προβλέψιμο και αποτελεσματικό.

Η ιδιαιτερότητα της πρωτοβουλίας αυτής είναι ότι ενώ συμφωνήθηκε μόνο από περίπου 70 χώρες, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ, των ΗΠΑ, της Κίνας και πολλών άλλων, καλύπτοντας πάνω από τα 2/3 του παγκόσμιου εμπορίου υπηρεσιών, τα οφέλη της διαχέονται σε όλα τα μέλη. Αυτό συμβαίνει διότι οι δεσμεύσεις που ανέλαβαν οι συμμετέχοντες ενσωματώνονται στους εθνικούς καταλόγους δεσμεύσεων τους και παρέχονται σε βάση μάλλον ευνοούμενου κράτους (MFN). Με άλλα λόγια, όταν π.χ. ο Καναδάς ή η ΕΕ εφαρμόζει αυτές τις αρχές διαφάνειας και διευκόλυνσης για τους παρόχους υπηρεσιών, τις εφαρμόζει όχι μόνο στους συμμετέχοντες της πρωτοβουλίας, αλλά σε όλους τους εμπορικούς εταίρους του ΠΟΕ. Έτσι, παρότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων ήταν πλειομερής, το αποτέλεσμα έχει πολυμερή εμβέλεια. Οι νέοι αυτοί κανόνες έχουν ήδη τεθεί σε ισχύ για μεγάλο αριθμό χωρών μετά το MC13 και προβλέπεται να μειώσουν τα παγκόσμια κόστη εμπορίου υπηρεσιών κατά περισσότερο από 125 δισεκατομμύρια δολάρια, διευκολύνοντας ιδιαίτερα τις ΜΜΕ και τις αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Η περίπτωση των υπηρεσιών αναδεικνύει τον νέο τρόπο λειτουργίας εντός ΠΟΕ. Όταν η συναίνεση στο σύνολο των μελών είναι ανέφικτη, μια κρίσιμη μάζα χωρών προχωρά σε «συνασπισμούς των προθύμων» για να θεσπίσει κανόνες που στη συνέχεια εφαρμόζονται ευρύτερα. Αυτό επιτρέπει κάποια πρόοδο, όμως συγχρόνως σημαίνει ότι δεν δεσμεύονται όλα τα μέλη εξίσου και η διαδικασία δεν έχει την πλήρη νομιμοποίηση μιας καθολικής συμφωνίας. Επιπλέον, πέρα από τις

συγκεκριμένες πρωτοβουλίες, τα μεγάλα θέματα των υπηρεσιών (π.χ. διασυνοριακές ροές δεδομένων, ρυθμίσεις για τις ψηφιακές πλατφόρμες, προστασία καταναλωτών στο ηλεκτρονικό εμπόριο) δεν έχουν βρει ολοκληρωμένη αντιμετώπιση στον ΠΟΕ. Το κενό αυτό καλύπτεται από διμερείς/περιφερειακές συμφωνίες, που ενσωματώνουν κεφάλαια για τις ψηφιακές συναλλαγές ή από μονομερείς ρυθμίσεις (π.χ. εθνικές νομοθεσίες για την ιδιωτικότητα, για τον έλεγχο των εξαγωγών ευαίσθητης τεχνολογίας κ.ά.).

2.5 Η αναποτελεσματική αναπτυξιακή πολιτική του ΠΟΕ

Ήδη από το 1955, τα συμβαλλόμενα μέλη της GATT αναγνώρισαν ότι οι υφιστάμενοι κανόνες του διεθνούς εμπορίου δεν επαρκούσαν για την ουσιαστική στήριξη των αναπτυσσόμενων χωρών και ζήτησαν τη λήψη πρόσθετων μέτρων υπέρ τους. Με αφετηρία την Έκθεση Haberler του 1958, τα κράτη-μέλη αποφάσισαν την υιοθέτηση ενός αναπτυξιακού προγράμματος που προέβλεπε τη μείωση των εμπορικών εμποδίων των βιομηχανικών χωρών προς όφελος των λιγότερο ανεπτυγμένων οικονομιών (Haberler Report, 1958).

Την επεξεργασία των ζητημάτων αυτών ανέλαβαν τρεις ειδικές επιτροπές της GATT, τα πορίσματα των οποίων ενσωματώθηκαν στον πέμπτο γύρο εμπορικών διαπραγματεύσεων (Γύρος Dillon, 1960–1962). Ωστόσο, τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων υπήρξαν περιορισμένα. Παράλληλα, η κριτική που ασκήθηκε από τον Raúl Prebisch, Γενικό Γραμματέα της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD), ανέδειξε τις διαρθρωτικές ανισότητες της παγκόσμιας εμπορικής τάξης και την αδυναμία της GATT να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα προβλήματα του «Τρίτου Κόσμου» (Prebisch, 1964).

Υπό το βάρος αυτών των εξελίξεων, οι Υπουργοί της GATT αποφάσισαν να επεκτείνουν τη Συμφωνία με ένα τέταρτο μέρος, αφιερωμένο στο «Εμπόριο και την Ανάπτυξη». Το τέταρτο αυτό μέρος, που προστέθηκε το 1966, περιείχε κυρίως γενικές αρχές και διακηρυκτικού χαρακτήρα στόχους, χωρίς να συνοδεύεται από συγκεκριμένες και δεσμευτικές παραχωρήσεις υπέρ των αναπτυσσόμενων χωρών.

Μια ουσιαστικότερη καινοτομία στην αναπτυξιακή πολιτική της GATT αποτέλεσε η λεγόμενη «Εξουσιοδοτική Ρήτρα» της 28ης Νοεμβρίου 1979. Με βάση τη ρήτρα αυτή, τα κράτη-μέλη απέκτησαν το δικαίωμα να παρέχουν στις αναπτυσσόμενες χώρες ευνοϊκότερη και διαφοροποιημένη μεταχείριση χωρίς χρονικό περιορισμό, χωρίς να υποχρεούνται να επεκτείνουν τα ίδια πλεονεκτήματα στους λοιπούς εταίρους.

Παρά τις θεσμικές αυτές παρεμβάσεις, η πραγματική εμπορική θέση των αναπτυσσόμενων χωρών μεταβλήθηκε ελάχιστα κατά τις επόμενες δεκαετίες. Αν και οι δασμοί στα βιομηχανικά προϊόντα μειώθηκαν αισθητά σε παγκόσμιο επίπεδο, η εξέλιξη αυτή είχε περιορισμένο όφελος για χώρες που δεν διέθεταν ανεπτυγμένη βιομηχανική παραγωγή. Στους τομείς όπου οι αναπτυσσόμενες χώρες διέθεταν συγκριτικά πλεονεκτήματα – όπως τα αγροτικά προϊόντα, τα τρόφιμα, τα κλωστοϋφαντουργικά είδη και τα δερμάτινα προϊόντα – οι ανεπτυγμένες οικονομίες διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό προστατευτικά μέτρα.

Η αντίσταση αυτή οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στις πολιτικές πιέσεις που ασκούν οι εγχώριοι αγροτικοί και βιοτεχνικοί τομείς των ανεπτυγμένων χωρών. Επιπλέον, οι μεγάλες εμπορικές δυνάμεις – ιδίως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Κίνα, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ηνωμένο Βασίλειο – απέφυγαν τη χάραξη μιας ενιαίας και οριζόντιας πολιτικής υπέρ όλων των αναπτυσσόμενων χωρών. Αντίθετα, προτίμησαν τη σύναψη διμερών ή επιλεκτικών προτιμησιακών συμφωνιών με συγκεκριμένους εταίρους.

Ως αποτέλεσμα, οι προσπάθειες του ΠΟΕ να βελτιώσει συνολικά τη θέση των αναπτυσσόμενων χωρών στο παγκόσμιο εμπόριο προσέκρουσαν τόσο στον αγροτικό προστατευτισμό των ανεπτυγμένων οικονομιών όσο και στην έλλειψη πολιτικής βούλησης για ίση μεταχείριση όλων των χωρών του Τρίτου Κόσμου. Η αναπτυξιακή πολιτική του ΠΟΕ παραμένει, έτσι, σε μεγάλο βαθμό «κενό γράμμα»: Θεσμικά παρούσα, αλλά περιορισμένη ως προς τα απτά της αποτελέσματα.

3. Αίτια της κρίσης του ΠΟΕ

Εκτός από τις περιγραφείσες διαρθρωτικές αδυναμίες και τα κενά του ΠΟΕ, υπάρχουν και ορισμένοι πρόσθετοι λόγοι, που σχετίζονται περισσότερο με πολιτικούς-γεωπολιτικούς παράγοντες, όπως:

3.1 Η εθνική εμπορική πολιτική στην υπηρεσία της γεωπολιτικής και της γεωοικονομίας

Την τελευταία δεκαετία οι εντάσεις στο διεθνές σύστημα και ιδιαίτερα η στρατηγική αντιπαλότητα ανάμεσα σε μεγάλες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις, έχουν επιβαρύνει καθοριστικά το πολυμερές εμπορικό πλαίσιο (Baracsihy, 2012· Bosone et al. 2024). Ο μεταψυχροπολεμικός «Μεγάλος Συνασπισμός» υπέρ της παγκοσμιοποίησης έχει ραγίσει. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, που ιστορικά υπήρξαν ο αρχιτέκτονας και εγγυητής του καθεστώτος GATT/ΠΟΕ, έχουν μετατοπιστεί προς μια πιο εθνικιστική/μονομερή εμπορική πολιτική,. Ήδη από τη δεκαετία του 2010, η αμερικανική πολιτική σκηνή (τόσο επί Ομπάμα όσο και πιο θεαματικά επί Τραμπ) έδειξε μια αυξανόμενη δυσαρέσκεια με τον ΠΟΕ, θεωρώντας ότι δεν αντιμετώπιζε αποτελεσματικά τις ασυμμετρίες, ιδίως σε σχέση με τις μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες (Hopewell, 2021· Mullan, 2025). Εκπρόσωποι της άποψης του Προέδρου Τραμπ, ότι το παγκόσμιο εμπορικό σύστημα όπως το γνωρίζαμε είναι νεκρό, εκφράζουν έναν διάχυτο προβληματισμό ότι το πολυμερές μοντέλο αποσυντίθεται την ίδια στιγμή που νέες προκλήσεις (π.χ. τεχνολογική επανάσταση, κλιματική κρίση, γεωπολιτικός ανταγωνισμός) απαιτούν συνεργασία σε παγκόσμιο επίπεδο (Miran, 2024· Navarro, 2023· Viser, 2025). Την ίδια στιγμή, η ραγδαία άνοδος της Κίνας ως παγκόσμιας εμπορικής δύναμης ανέδειξε δομικές αδυναμίες των κανόνων του ΠΟΕ. Οι υπάρχοντες κανόνες έχουν σχεδιαστεί από τις δυτικές οικονομίες, που έδιναν έμφαση στην οικονομία της

αγοράς και τον περιορισμένο παρεμβατικό ρόλο του κράτους. Συνεπώς, έχουν περιορισμένη δυνατότητα να ελέγξουν πρακτικές των λεγόμενων «οικονομιών κρατικού καπιταλισμού», όπως οι εκτεταμένες βιομηχανικές επιδοτήσεις ή ο ρόλος των κρατικών επιχειρήσεων. Η διεύρυνση του ΠΟΕ για να συμπεριλάβει χώρες τόσο διαφορετικές σε επίπεδο ανάπτυξης και οικονομικό μοντέλο (π.χ. είσοδος Κίνας το 2001) έκανε δυσκολότερη την επίτευξη συνοχής και συναίνεσης. Επιπλέον, η φιλελεύθερη υπόσχεση ότι η παγκοσμιοποίηση φέρνει ευημερία για όλους διαψεύστηκε για πολλούς εργαζόμενους σε ανεπτυγμένες χώρες, τροφοδοτώντας ένα κύμα λαϊκίστικου προστατευτισμού που πίεσε τις κυβερνήσεις να «βάλουν φρένο» στο ελεύθερο εμπόριο. Έτσι, σήμερα βιώνουμε έναν κατακερματισμό. Αντί για μια ενιαία παγκόσμια αγορά υπό κοινούς κανόνες, διαμορφώνονται σφαίρες επιρροής και περιφερειακές συμμαχίες. Οι γεωπολιτικές εντάσεις (όπως και ο πόλεμος στην Ουκρανία ή οι κυρώσεις σε χώρες) ωθούν κράτη να βλέπουν το εμπόριο υπό το πρίσμα της εθνικής ασφάλειας και όχι απλώς του αμοιβαίου οφέλους. Η εξέλιξη αυτή αντιστρατεύεται τη φιλοσοφία του ΠΟΕ, που βασίζεται στην αποπολιτικοποίηση των εμπορικών σχέσεων. Τελικά, η γεωπολιτική πόλωση έχει συμβάλει στην επιστροφή σε μια λογική διμερούς/περιφερειακού ανταγωνισμού εις βάρος του πολυμερούς πλαισίου. Οι μεγάλες δυνάμεις δείχνουν προτίμηση σε διμερείς συμφωνίες μεταξύ συμμάχων ή ομοιοούτων ή αδύνατων κρατών, αντί σε παγκόσμιους κανόνες που θα περιόριζαν την ελευθερία κινήσεών τους.

Συμπερασματικά, ενώ ιστορικά η γεωπολιτική εστίαζε κυρίως στον έλεγχο θαλάσσιων οδών και εμπορικών περασμάτων, στη σύγχρονη εποχή επεκτείνεται σε ολόκληρο τον πλανήτη και ακόμη πέρα από αυτόν. Η στρατιωτική τεχνολογία, η διαστημική ισχύς και ο έλεγχος κρίσιμων πρώτων υλών και τεχνολογιών καθιστούν το διεθνές εμπόριο άμεσα εξαρτώμενο από γεωπολιτικούς συσχετισμούς. Ως αποτέλεσμα, οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ κρατών δεν καθορίζονται πλέον αποκλειστικά από κριτήρια αποδοτικότητας ή συγκριτικού πλεονεκτήματος, αλλά ολοένα και περισσότερο από στρατηγικούς υπολογισμούς (Claar and Scherrer, 2025).

3.2 Δύσκολα διαχειρίσιμη πολύ-πολικότητα

Η κλασική θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας υποστηρίζει ότι ένα ανοικτό και προβλέψιμο διεθνές οικονομικό σύστημα απαιτεί την ύπαρξη μιας κυρίαρχης δύναμης πρόθυμης να παρέχει δημόσια αγαθά, όπως ανοιχτές αγορές, ρευστότητα και θεσμική ηγεσία (Keohane, 1984). Στο πλαίσιο αυτό, το μεταπολεμικό εμπόριο -από την GATT έως τον ΠΟΕ- αντικατόπτριζε την αμερικανική ισχύ, αλλά και τη στρατηγική επιλογή των ΗΠΑ να αυτοδεσμευτούν σε κανόνες, προκειμένου να διασφαλίσουν τη μακροπρόθεσμη σταθερότητα του συστήματος (Nye, 2015).

Μετά το τέλος της ηγεμονικής σταθερότητας, όπου οι ΗΠΑ διαμόρφωσαν τις δομές της παγκόσμιας οικονομικής τάξης, και της ένταξης νέων δυναμικά αναπτυσσόμενων χωρών στον ΠΟΕ, το διεθνές οικονομικό σύστημα μετασχηματίστηκε από μονοπολικό (ΗΠΑ), σε ολιγο-πολικό (ΗΠΑ, ΕΕ, Ιαπωνία) και σήμερα

σε πολυπολικό (Layne, 2012 και 2025). Τις τελευταίες δεκαετίες έλαβαν χώρα μετατοπίσεις ισχύος από τη Δύση προς την Ασία. Στο πολυπολικό πλαίσιο αυξάνεται και η πολυπλοκότητα της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Acharya, 2025a). Τα βασικά χαρακτηριστικά του νέου πλαισίου είναι:

- Πρώτον, η απουσία μονοκρατορίας. Κανένα κράτος ή συνασπισμός δεν κυριαρχεί καθολικά. Οι ΗΠΑ πιθανόν να παραμείνουν το ισχυρότερο κράτος, ιδίως σε στρατιωτικό, νομισματικό και τεχνολογικό επίπεδο. Η Κίνα, ωστόσο, εξελίσσεται σε ηγετική δύναμη σε ανάπτυξη και εμπόριο. Η ΕΕ θα διατηρήσει ενδεχομένως ρυθμιστική ισχύ στο εμπόριο και στις οικολογικές απειλές. Παράλληλα, περιφερειακές δυνάμεις που δρουν μέσω οργανισμών (π.χ. Ινδονησία στην ASEAN, Νότια Αφρική στην Αφρικανική Ένωση) μπορούν να αποκτήσουν αυξημένο ρόλο, ενώ η κατηγορία αυτή δεν περιορίζεται στους BRICS και μπορεί να περιλαμβάνει χώρες όπως το Μεξικό, η Νιγηρία και η Τουρκία (Acharya, 2025b).
- Δεύτερον, ρευστές, θεματικές και χρονικά μεταβαλλόμενες ευθυγραμμίσεις. Σε έναν πολυδιάστατο κόσμο, η ισχύς και οι συμμαχίες δεν είναι σταθερές, αλλά θα εξαρτώνται από το ζήτημα και τη στιγμή. Τα κράτη στο μέλλον πολύ πιθανό θα αποφεύγουν άκαμπτες συμμαχίες και θα υιοθετούν πρακτικές «αντιστάθμισης» ή αποφυγής στρατοπέδων. Όπως υποστηρίζουν ορισμένοι για τη Νοτιοανατολική Ασία, μια χώρα μπορεί να προτιμά μία δύναμη σε ένα θέμα, αλλά να διατηρεί δεσμούς με άλλη σε διαφορετικό πεδίο (π.χ. οικονομική/υλικοτεχνική στήριξη από την Κίνα και ασφάλεια από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους (Acharya, 2025a). Ο Acharya, με αυτό το σκεπτικό, θεωρεί μη πειστική την ιδέα «επιστροφής» σταθερών σφαιρών επιρροής (Acharya, 2025a).
- Τρίτον, κατακερματισμένη ηγεσία ανά πεδίο πολιτικής. Καμία χώρα δεν ηγείται παντού. Οι ΗΠΑ μπορεί να παραμείνουν κεντρικές στην ασφάλεια, η Κίνα να κυριαρχεί ως εμπορικός εταίρος, η ΕΕ να διαμορφώνει κανόνες κλίματος. Οι χώρες του Νότου θα αντλούν υποστήριξη σε ασφάλεια, οικονομία, τεχνολογία, υγεία από διαφορετικούς εταίρους (ανάλογα με το ζήτημα) όπως Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Ινδία, Τουρκία, Νότια Αφρική, Βραζιλία, Σαουδική Αραβία. Έτσι θα αυξάνουν τη διαπραγματευτική τους ισχύ ως προς το «τι» λαμβάνουν και «πώς» το λαμβάνουν (Acharya, 2025a).

Συμπερασματικά, οι ισχύοντες παγκόσμιοι θεσμοί δεν αντανakλούν την μετατόπιση στην κατανομή ισχύος και συνεπώς είτε εμφανίζουν προβλήματα λειτουργίας, είτε αμφισβητούνται.

3.3 Απώλεια ηγεμονικού ρόλου των ΗΠΑ

Ο Πρόεδρος Τραμπ παρουσιάζεται συχνά ως ο κύριος παράγοντας μιας θεαματικής ρήξης με μια περίπου εβδομηκονταετή παράδοση της αμερικανικής εμπορικής πολιτικής και ως ο πολιτικός που σηματοδότησε την εγκατάλειψη του κλασικού ηγετικού ρόλου των ΗΠΑ στο πολυμερές εμπορικό καθεστώς (Hopewell, 2025· U.S. Trade Representative, 2025). Στο πλαίσιο αυτό, ο Τραμπ απείλησε

ακόμη και με αποχώρηση από τον ΠΟΕ, προκρίνοντας επιθετικές μονομερείς πρακτικές οι οποίες συγκρούονται ευθέως με τις δεσμεύσεις και τους κανόνες του ΠΟΕ (Viser, 2025). Παράλληλα, αποσταθεροποίησε τον πυρήνα του θεσμικού μηχανισμού του οργανισμού, υπονομεύοντας τη λειτουργία επίλυσης διαφορών μέσω του μπλοκαρίσματος διορισμών στο Όργανο Προσφυγών (Hopewell, 2020). Συνήθως, οι εξελίξεις αυτές ερμηνεύονται ως προϊόν της ενίσχυσης ενός λαϊκιστικού, αντι-εμπορικού και οικονομικά εθνικιστικού ρεύματος που κορυφώθηκε επί Τραμπ. Ωστόσο, η μεταβολή της αμερικανικής στάσης απέναντι στο πολυμερές εμπορικό σύστημα δεν επαρκεί να εξηγηθεί μόνο από τη λαϊκιστική δυναμική της περιόδου Τραμπ. Θα πρέπει να συνδεθεί και με μια βαθύτερη διαδικασία: την υποχώρηση της θεσμικής ισχύος των ΗΠΑ, δηλαδή της ικανότητάς τους να ελέγχουν τον κεντρικό θεσμό και το σύνολο κανόνων που οργανώνει το διεθνές εμπόριο (Scott and Wilkinson, 2020). Καθώς η Κίνα και άλλες αναδύομενες δυνάμεις ενισχύθηκαν, μειώθηκε η δυνατότητα της Ουάσιγκτον να καθορίζει μονομερώς την ατζέντα και τους κανόνες της παγκόσμιας εμπορικής διακυβέρνησης. Αυτή η μεταβολή στην κατανομή ισχύος συνοδεύτηκε από διάβρωση της αμερικανικής στήριξης προς το πολυμερές σύστημα που η ίδια είχε θεμελιώσει και καθοδηγήσει. Το κρίσιμο θεωρητικό σημείο είναι ότι, ενώ ρεαλιστικές προσεγγίσεις αναμένουν συνήθως αναθεωρητισμό από ανερχόμενες δυνάμεις και άμυνα του status quo από τον ηγεμόνα (Gilpin, 1981), στην περίπτωση του εμπορικού συστήματος προκύπτει ένα παράδοξο: η Κίνα εμφανίζεται σχετικά ικανοποιημένη από τους υφιστάμενους κανόνες που συνέβαλαν στην οικονομική της άνοδο, επιδιώκοντας τη διατήρησή τους (Hopewell, 2015), ενώ οι ΗΠΑ εκδηλώνουν ολοένα μεγαλύτερη δυσαρέσκεια, υιοθετώντας συμπεριφορά που προσεγγίζει αναθεωρητικό πρότυπο. Το «αναθεωρητικό κράτος», υπό αυτή την ανάγνωση, δεν είναι ο ανερχόμενος, αλλά ο παραδοσιακός ηγεμόνας που βιώνει περιορισμό της θεσμικής του ισχύος (Hopewell, 2020).

3.4 Διάβρωση της εμπιστοσύνης στο πολυμερές σύστημα

Η κρίση του ΠΟΕ έχει επιφέρει μια ευρεία κρίση εμπιστοσύνης προς το πολυμερές εμπορικό σύστημα (Hoekman and Mavroidis, 2021a). Πολλές κυβερνήσεις πλέον αμφιβάλουν αν ο οργανισμός μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις ή να επιβάλει αποτελεσματικά τους κανόνες (IFO, 2018· Petersmann, 2019· Felbermayr and BMoritz, 2024). Το γεγονός ότι το Ανώτατο Όργανο Εφέσεων δεν λειτουργεί και ότι σημαντικές διαπραγματεύσεις (π.χ. στον τομέα του ηλεκτρονικού εμπορίου ή των γεωργικών επιδοτήσεων) σέρνονται επί χρόνια χωρίς αποτέλεσμα, δημιουργεί την εικόνα ενός συστήματος ανήμπορου να δράσει. Αυτό έχει οδηγήσει σε μείωση της αξιοπιστίας και της νομιμοποίησης του ΠΟΕ στα μάτια τόσο των κυβερνήσεων, όσο και της κοινής γνώμης. Σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες, τμήμα της κοινής γνώμης βλέπει τον ΠΟΕ ως υπαίτιο για απώλεια θέσεων εργασίας και διεύρυνση ανισοτήτων, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες αρκετοί θεωρούν ότι ο ΠΟΕ εξυπηρετεί κυρίως τα συμφέροντα των ισχυρών. Αυτό το νοητικό χάσμα υπονομεύει περαιτέρω την προθυμία των κυβερνήσεων να επενδύσουν πολιτικό κεφάλαιο στην αναζωογόνηση του πολυμερούς συστή-

ματος. Αντί να θεωρείται ο φυσικός χώρος ρύθμισης των εμπορικών θεμάτων, ο ΠΟΕ αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό ή και ανοιχτή απαξίωση από ορισμένους ηγέτες. Η μείωση εμπιστοσύνης εντείνει έναν φαύλο κύκλο: όσο περισσότερο οι χώρες πιστεύουν ότι το πολυμερές σύστημα δεν τις προστατεύει, τόσο περισσότερο καταφεύγουν σε μονομερείς ενέργειες, οι οποίες με τη σειρά τους αποδυναμώνουν το σύστημα.

3.5 Η επιστροφή της βιομηχανικής πολιτικής

Η βιομηχανική πολιτική έχει επανέλθει δυναμικά στον πυρήνα της διεθνούς οικονομικής ατζέντας (Rodrik, 2022· Evenett et al., 2024). Ενώ επί μακρόν αντιμετωπιζόταν ως αναποτελεσματική και ως πεδίο ευάλωτο σε πιέσεις ειδικών συμφερόντων, σήμερα η κρατική παρέμβαση θεωρείται αναγκαίο εργαλείο για την αντιμετώπιση τριών αλληλένδετων προκλήσεων: της κλιματικής αλλαγής, του τεχνολογικού ανταγωνισμού και των τρωτών σημείων στις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού. Το ζήτημα, ωστόσο, δεν είναι η «επιστροφή» της βιομηχανικής πολιτικής αυτή καθαυτή, αλλά ο τρόπος με τον οποίο η επανεμφάνισή της, ως σύνολο συχνά ασυντόνιστων εθνικών στρατηγικών, μπορεί να οδηγήσει σε αναζωπύρωση εμπορικών συγκρούσεων, επιδοματικό ανταγωνισμό και περαιτέρω οικονομικό κατακερματισμό (Campos et al., 2023).

Στο πλαίσιο αυτό, προκύπτει η ανάγκη για ένα συνεργατικό παγκόσμιο πλαίσιο διακυβέρνησης που θα καθιστά εφικτή την άσκηση «νόμιμων» βιομηχανικών πολιτικών, δηλαδή πολιτικών με σαφή αιτιολόγηση και θεμελίωση σε αναγνωρίσιμους στόχους δημόσιου συμφέροντος, περιορίζοντας ταυτόχρονα τον επιζήμιο προστατευτισμό. Ένα τέτοιο πλαίσιο, εφόσον βασιστεί σε αρχές διαφάνειας, χρονικού περιορισμού και αξιολόγησης με κριτήρια απόδοσης, θα μπορούσε να συμβάλει στη συμφιλίωση εθνικών στρατηγικών φιλοδοξιών με τη διεθνή συνεργασία και στη διατήρηση ανοικτών αγορών, εκεί όπου παραμένουν κοινωνικά και οικονομικά αποτελεσματικές.

4. Συνέπειες της κρίσης του πολυμερούς εμπορικού συστήματος

4.1 Άνοδος μονομερών και προστατευτικών πρακτικών

Καθώς το πολυμερές σύστημα δυσλειτουργεί, πολλά κράτη έχουν επιστρέψει σε μονομερή εργαλεία εμπορικής πολιτικής, υπονομεύοντας την πολυμερή τάξη (Gehring and Mayer, 2025). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες (Flach and Scheckenhof, 2025) που την περίοδο 2018-2019 επέβαλαν απότομη αύξηση δασμών σε αλουμίνιο και χάλυβα (25% και 10% αντίστοιχα), επικαλούμενες λόγους εθνικής ασφαλείας (Section 232 του αμερικανικού νόμου) (The White House, 2025a). Αυτή η επίκληση της «ρήτρας εθνικής ασφαλείας» (άρθρο XXI GATT) θεωρήθηκε κατάχρηση από τη διεθνή κοινότητα, καθώς εφαρμόστηκε σε ειρηνική περίοδο για την προστασία μιας εγχώριας

βιομηχανίας, κάτι που αντίκειται στο γράμμα και το πνεύμα της εξαίρεσης του άρθρου XXI GATT, που προορίζεται μόνο για περιπτώσεις πολέμου ή διεθνούς κρίσης (Fajgelbaum et al., 2020· Horwell, 2021). Πράγματι, πάνελ του ΠΟΕ το 2022 έκρινε ότι αυτοί οι δασμοί παραβιάζουν τις υποχρεώσεις των ΗΠΑ, όμως η Ουάσιγκτον απέρριψε την απόφαση δηλώνοντας ότι τα ζητήματα εθνικής ασφαλείας δεν υπόκεινται καν σε έλεγχο από τον ΠΟΕ. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η αμερικανική κυβέρνηση, έχοντας ήδη εξουδετερώσει το Όργανο Εφέσεων, ουσιαστικά απαλλάχθηκε από συνέπειες. Άσκησε έφεση κατά της απόφασης του πάνελ, η οποία λόγω της παράλυσης του δευτεροβάθμιου οργάνου επίλυσης διαφορών δεν εξετάστηκε ποτέ. Παράλληλα, ο εμπορικός πόλεμος ΗΠΑ-Κίνας είδε αλληπάλληλους γύρους μονομερών δασμών (με βάση την έρευνα Section 301) και κινεζικών αντιμέτρων. Και άλλες κυβερνήσεις υιοθέτησαν προστατευτικά μέτρα: από βιομηχανικές επιδοτήσεις υψηλής τεχνολογίας και περιορισμούς εξαγωγών (π.χ. σε πρώτες ύλες ή ημιαγωγούς για λόγους τεχνολογικής υπεροχής) μέχρι αυστηρά μη δασμολογικά εμπόδια για την προώθηση της αυτόρκειας. Οι πρακτικές αυτές αντιβαίνουν στο πνεύμα του πολυμερούς συστήματος και αυξάνουν την αβεβαιότητα στο διεθνές εμπόριο. Αυτή η επιστροφή στην λογική του οικονομικού εθνικισμού μειώνει την προθυμία άλλων χωρών να δεσμευτούν από πολυμερείς κανόνες, αφού διαπιστώνουν ότι οι μεγάλες δυνάμεις τους αγνοούν όταν εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. Εν τέλει, η διάδοση μονομερών προστατευτικών μέτρων διαβρώνει σοβαρά τη σταθερότητα και την προβλεψιμότητα του διεθνούς εμπορίου.

4.2 Η αναβίωση του φαινομένου του «διαχειριζόμενου εμπορίου»

Πρόσφατες εξελίξεις υποδεικνύουν και μια στροφή προς πιο παρεμβατικές πρακτικές, αυτό που συχνά αποκαλείται «διαχειριζόμενο» ή «καθοδηγούμενο» εμπόριο» (managed trade) (Ethier, 1991). Μεγάλα κράτη εντάσσουν σε διμερείς συμφωνίες ειδικούς όρους που επιβάλλουν συγκεκριμένα αποτελέσματα στο εμπόριο, για παράδειγμα, ποσοτικούς στόχους εισαγωγών/εξαγωγών για ορισμένα προϊόντα. Αυτό επιτυγχάνεται συχνά αξιοποιώντας το οικονομικό τους βάρος μέσω εξαναγκασμού ή κατάχρησης ισχύος. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ στην πρόσφατη περίοδο υιοθέτησαν έναν πιο διμερή και ρυθμιστικό προσανατολισμό στο εμπόριο (Funke and Wende, 2023· IMD Experts, 2024). Χρησιμοποιούν την οικονομική και θεσμική ισχύ τους για να αποσπούν συγκεκριμένες δεσμεύσεις από τους εταίρους (π.χ. Κίνα, Ιαπωνία, ΕΕ, Μεξικό, Καναδά, κ.α.) όσον αφορά το τί και πόσο θα εμπορεύονται. Αυτές οι πρακτικές, αν και φέρνουν βραχυπρόθεσμα απτά οφέλη σε ορισμένους τομείς, (π.χ. αυξημένες εξαγωγές), υπενθυμίζουν «παλιές» λογικές εμπορικού παρεμβατισμού και έχουν πυροδοτήσει συζητήσεις για τη νομιμότητα και τη σοφία τους. Οι πρακτικές του διαχειριζόμενου εμπορίου εγείρουν σοβαρά νομικά ζητήματα ως προς τη συμβατότητά τους με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ΠΟΕ. Το πολυμερές σύστημα εμπορίου, ιδιαίτερα μετά τον Γύρο της Ουρουγουάης, έχει θέσει εκτός νόμου πολλές από τις πρακτικές που τώρα επανεμφανίζονται διμερώς.

4.3 Ο διττός κατακερματισμός κανόνων και νομιμοποίησης

Η κρίση του ΠΟΕ έχει οδηγήσει σε έναν διττό κατακερματισμό του διεθνούς εμπορικού πλαισίου (Senti, 2025· Campos et al., 2023· Acharya, 2025b· Blanga-Gubbay, 2023).

α) Κατακερματισμός κανόνων

Καθώς το πολυμερές σύστημα αδυνατεί να παραγάγει νέους γενικούς κανόνες, το κενό συμπληρώνεται από περιφερειακές συμφωνίες και μερικές plurilateral συμφωνίες μεταξύ ομάδων χωρών. Αυτό σημαίνει ότι τα εμπορικά καθεστώτα παγκοσμίως αποκλίνουν καθώς διαφορετικές περιοχές και συνεργασίες λειτουργούν με δικούς τους κανόνες (π.χ. mega-περιφερειακές συμφωνίες όπως η CPTPP ή η AfCFTA στην Αφρική). Ακόμα και εντός ΠΟΕ, όπως είδαμε, οι πλειομερείς πρωτοβουλίες δημιουργούν ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο, όπου κάποιοι κανόνες ισχύουν για ορισμένα μέλη και όχι για όλα. Έτσι, η άλλοτε ενιαία «ζώνη» πολυμερών κανόνων τείνει να θρυμματιστεί σε επιμέρους καθεστώτα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την πολυπλοκότητα και το κόστος συμμόρφωσης των επιχειρήσεων διεθνώς. Αυτές οι συμφωνίες συχνά εισάγουν κανόνες που υπερβαίνουν τους πολυμερείς (π.χ. για το ψηφιακό εμπόριο, την εργασία, το περιβάλλον), αλλά ισχύουν μόνο για τα μέλη τους. Έτσι, το παγκόσμιο εμπορικό «γήπεδο» κατακερματίζεται. Αντί για έναν ενιαίο κανόνα, διαμορφώνονται διαφορετικά στάνταρ ανά περιοχή ή ομάδα χωρών. Αυτό έχει διττή επίπτωση. Αφενός, οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν διαφορετικούς κανονισμούς και δασμολογικά καθεστώτα ανά αγορά, γεγονός που αυξάνει το κόστος συναλλαγών και μειώνει τα οφέλη της παγκοσμιοποίησης. Αφετέρου, πολιτικά, ο κατακερματισμός υποσκάπτει τη καθολικότητα των κανόνων του ΠΟΕ, η αρχή της πολυμέρειας αντικαθίσταται από μια λογική «όποιος μπορεί συνάπτει δικές του συμφωνίες». Παράλληλα, στο πεδίο επίλυσης διαφορών, πέρα από το προαναφερθέν ΜΡΙΑ, ορισμένες εμπορικές συμφωνίες (όπως η USMCA) περιλαμβάνουν δικούς τους μηχανισμούς διαιτησίας, ενώ αυξάνεται και η χρήση της διαιτησίας επενδύσεων ή άλλων φόρουμ εκτός ΠΟΕ. Όλα αυτά δεν υποκαθιστούν πλήρως το πολυμερές σύστημα, αλλά δημιουργούν παράλληλες δομές. Το αποτέλεσμα είναι μια «διπλή τάξη». Όποιος ανήκει σε μεγάλα εμπορικά μπλοκ απολαμβάνει σαφέστερους κανόνες εντός αυτών, ενώ οι εκτός μπλοκ χώρες μένουν να πορεύονται με έναν αποδυναμωμένο ΠΟΕ. Σε βάθος χρόνου, εάν συνεχιστεί αυτή η τάση, η διεθνής εμπορική τάξη κινδυνεύει να μετεξελιχθεί από παγκόσμια σε μια σειρά περιφερειακών σχημάτων με δυσκολία συνεννόησης μεταξύ τους, δηλαδή ένα είδος κατακερματισμένης παγκοσμιοποίησης.

β) Κατακερματισμός νομιμοποίησης

Παράλληλα με τον κατακερματισμό των κανόνων, παρατηρείται διάβρωση της πολιτικής νομιμοποίησης του συστήματος στα μάτια διαφορετικών ομάδων χωρών. Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες νιώθουν ότι ο ΠΟΕ δεν ανταποκρίνεται στις δικές τους ανάγκες και ανησυχίες. Θεωρούν ότι θέματα που τις αφορούν άμεσα, όπως η γεωργία και η επισιτιστική ασφάλεια, δεν αντιμετωπίζονται ως προτε-

ραιότητά τους ή δεν επιλύονται λόγω αδιαλλαξίας των ανεπτυγμένων χωρών. Στον αντίποδα, αρκετές ανεπτυγμένες χώρες πιστεύουν ότι το σύστημα αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις στρεβλώσεις που προκαλούν οι αναδυόμενες οικονομίες με τα μοντέλα κρατικών ενισχύσεων, με αποτέλεσμα να θεωρούν τον ΠΟΕ απαρχαιωμένο και να διστάζουν να δεσμευτούν σε νέους κανόνες αν δεν καλυφθούν αυτά τα κενά. Το αποτέλεσμα είναι μια οριζόντια έλλειψη «ιδιοκτησίας». Κανένα μεγάλο υποσύνολο μελών δεν αισθάνεται πια ότι το σύστημα λειτουργεί πλήρως προς το συμφέρον του. Αυτό με τη σειρά του κάνει τις κυβερνήσεις λιγότερο πρόθυμες να επενδύσουν πολιτικό κεφάλαιο και να αναλάβουν το κόστος των αναγκαίων συμβιβασμών.

Με άλλα λόγια, η κρίση του ΠΟΕ δεν είναι απλώς τεχνική, είναι βαθιά πολιτική και αντιληπτική. Οι κανόνες κατακερματίζονται και η πίστη στο κοινό σύστημα διαβρώνεται. Πρόκειται για έναν φαύλο κύκλο: όσο το σύστημα δεν παράγει κοινά αποδεκτά αποτελέσματα, τόσο τα μέλη θα ενεργούν μονομερώς ή περιφερειακά, και όσο αυξάνεται αυτή η τάση καταστρατήγησης της πολυμέρειας, τόσο δυσκολότερη γίνεται η συλλογική δράση εντός ΠΟΕ.

4.4 Αύξηση της αβεβαιότητας στο διεθνές εμπόριο

Σύμφωνα με διάφορες έρευνες, το 2025 χαρακτηρίζεται από πρωτοφανή ένταση αβεβαιότητας και ρευστότητας στο διεθνές περιβάλλον, καθώς οι γεωπολιτικοί κίνδυνοι αυξάνονται και τροφοδοτούν μεταβολές στο παγκόσμιο εμπόριο που ενδέχεται να αποδειχθούν δυσμενείς για τις εξωστρεφείς οικονομίες. Το βασικό πλαίσιο που διαμορφώνεται είναι μια μεταβατική περίοδος κατά την οποία η διεθνής οικονομική τάξη, θεμελιωμένη στην παγκόσμια κατανομή εργασίας και σε σχετικά σταθερούς κανόνες, δείχνει να αποδυναμώνεται, χωρίς να είναι σαφές ποια νέα ισορροπία θα την αντικαταστήσει και με ποιους όρους (Kolev-Schaefer and Hüther, 2025).

Τα διακυβεύματα για χώρες με υψηλό εξωτερικό εμπόριο, είναι ιδιαίτερα υψηλά, ακριβώς επειδή το οικονομικό τους μοντέλο στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στις εξαγωγές και στη λειτουργία ανοικτών αγορών. Υπό αυτό το πρίσμα, η πολιτική του Ντόναλντ Τράμπ παρουσιάζεται ως ο πιο άμεσος και δυνητικά καθοριστικός παράγοντας αποσταθεροποίησης. Οι εξαγγελίες περί δασμών και η γενικότερη εμπορική στρατηγική των ΗΠΑ ερμηνεύονται ως πιθανή, ευρείας κλίμακας αμφισβήτηση της παγκόσμιας οικονομικής τάξης (Kolev-Schaefer and Hüther, 2025). Ωστόσο, η κρισιμότητα εδώ δεν έγκειται μόνο στο περιεχόμενο των μέτρων, αλλά κυρίως στο γεγονός ότι η κατεύθυνση, η διάρκεια και η έντασή τους παραμένουν αβέβαιες. Μια κλιμάκωση προστατευτισμού θα μπορούσε να επαναφέρει δυναμικές που παραπέμπουν στη δεκαετία του 1930, με πιθανές συνέπειες όχι μόνο για την αμερικανική οικονομία αλλά και για τη διεθνή οικονομική δραστηριότητα συνολικά, ακόμη και με τη μορφή παγκόσμιας ύφεσης. Παρότι η έκβαση δεν είναι προδιαγεγραμμένη, θα πρέπει να τονιστεί η αδυναμία ασφαλούς πρόβλεψης σε ένα περιβάλλον όπου οι αποφάσεις μπορεί να λαμβάνονται ή να ανακαλούνται με ταχύτητα και με πολιτικά κριτήρια.

4.5 Ανισότητες και επιπτώσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες

Οι μεγαλύτεροι χαμένοι από την κρίση του πολυμερούς συστήματος είναι πιθανότατα οι μικρές και αναπτυσσόμενες χώρες (Senti, 2025). Αυτά τα κράτη έχουν περιορισμένη οικονομική και πολιτική δύναμη και ως εκ τούτου βασίζονται στους πολυμερείς κανόνες για να εξασφαλίσουν ότι θα τύχουν δίκαιης μεταχείρισης. Στο πλαίσιο του ΠΟΕ, οι συμφωνημένοι κανόνες και ο δεσμευτικός μηχανισμός επίλυσης διαφορών έδιναν στις μικρότερες οικονομίες ένα εργαλείο να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους έναντι των μεγάλων δυνάμεων. Για παράδειγμα, χώρες της Καραϊβικής ή της Αφρικής μπορούσαν να κερδίσουν διαφορές εναντίον των ΗΠΑ ή της ΕΕ στον ΠΟΕ, όταν οι τελευταίοι παραβίαζαν τους κανόνες. Τώρα, με την επίλυση διαφορών σε λήθαργο, η πρακτική δυνατότητα των αδύναμων χωρών να επιβάλουν συμμόρφωση από τους ισχυρούς έχει εκμηδενιστεί. Εάν μια μεγάλη δύναμη επιβάλει καταχρηστικούς δασμούς ή εφαρμόσει πρακτικές εκφοβισμού (bullying) στο εμπόριο, μια μικρή ή ακόμη και μεγάλη χώρα λόγω ασύμμετρης αλληλεξάρτησης δεν έχει πλέον αξιόπιστο δρόμο δικαίωσης. Η επιλογή της είναι είτε τα μονομερή αντίποινα, που όμως για μια μικρή οικονομία είναι ασύμφορα και αναποτελεσματικά, είτε η υποταγή στις απαιτήσεις του ισχυρού. Αυτό πρακτικά διευρύνει το χάσμα ισχύος στο διεθνές εμπόριο. Επιπλέον, οι αναπτυσσόμενες οικονομίες κινδυνεύουν να μείνουν πίσω και στη χάραξη των νέων κανόνων (Gallagher, 2007). Καθώς οι πλούσιες χώρες στρέφονται σε συμφωνίες «ομοϊδεατών» (π.χ. συμφωνίες ψηφιακού εμπορίου ή περιβαλλοντικές συμφωνίες μεταξύ λίγων κρατών), χώρες με χαμηλότερη ρυθμιστική ικανότητα αποκλείονται από το τραπέζι όπου διαμορφώνονται τα νέα πρότυπα. Έτσι δημιουργείται ο κίνδυνος αυτό που κάποιοι αναλυτές αποκαλούν «παγκοσμιοποίηση με κλειστά σύνορα» (gated globalization), δηλαδή ένα σύστημα όπου οι ισχυροί καθορίζουν υψηλού επιπέδου κανόνες μεταξύ τους, αφήνοντας «απ' έξω» όσους δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα standards αυτά. Οι αποκλεισμένοι θα βρεθούν σε μειονεκτική θέση, είτε υποχρεούμενοι να αποδεχτούν εκ των υστέρων κανόνες που δεν συνδιαμόρφωσαν, είτε περιθωριοποιούμενοι από μεγάλες αγορές. Τέλος, σε μια πιο γενική κλίμακα, η αποδυνάμωση του ΠΟΕ μπορεί να έχει μακροπρόθεσμες αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη. Χωρίς ένα σταθερό, ανοικτό εμπορικό περιβάλλον, οι ξένες επενδύσεις και το εμπόριο προς τις ευάλωτες οικονομίες μπορεί να μειωθούν, επιδεινώνοντας την οικονομική ανασφάλεια και τροφοδοτώντας φαινόμενα όπως η παράτυπη μετανάστευση. Με άλλα λόγια, η αποσύνθεση της πολυμερούς τάξης όχι μόνο εντείνει τις εμπορικές ανισότητες, αλλά δυνητικά και τις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ Βορρά-Νότου.

5. Προοπτικές και ανάγκη μεταρρύθμισης

Συνοψίζοντας, η κρίση του ΠΟΕ μπορεί να ιδωθεί ως (Bouët et al., 2025):

- Κρίση ικανότητας: Το σύστημα αδυνατεί να προχωρήσει και να παράγει νέους κανόνες, μένοντας πίσω σε ζωτικά ανοικτά θέματα. Ο Γύρος της Ντόχα απέτυχε, οι διαπραγματεύσεις για τη γεωργία παραπαίουν, δεν υπάρχει συναίνεση για κανόνες στις σύγχρονες επιδοτήσεις ή στο ψηφιακό εμπόριο. Ο νομοθετικός ρόλος του ΠΟΕ έχει υποστεί βαρύ πλήγμα.
- Κρίση πειθαρχίας: Οι μηχανισμοί επιβολής κανόνων έχουν αποδυναμωθεί. Το Όργανο Εφέσεων είναι ουσιαστικά νεκρό, με αποτέλεσμα οι αποφάσεις να μην τελεσιδικούν και οι κανόνες να μην επιβάλλονται αποτελεσματικά. Μεγάλα μέλη, ιδίως οι ΗΠΑ, επιδεικνύουν έλλειμμα σεβασμού προς τις αποφάσεις και τις διαδικασίες, μπλοκάροντας διορισμούς, παραβλέποντας αποφάσεις πάνελ και καταφεύγοντας σε μονομερείς ενέργειες. Το όλο σύστημα πειθαρχίας και συμμόρφωσης (compliance) του ΠΟΕ βρίσκεται σε κρίση αξιοπιστίας.
- Κρίση προσαρμογής: Ο ΠΟΕ δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στις νέες πραγματικότητες του 21ου αιώνα. Το εμπόριο υπηρεσιών και η ψηφιακή οικονομία αναπτύσσονται ραγδαία, όμως το πολυμερές πλαίσιο δεν έχει μπορέσει να τους προσδώσει ένα ολοκληρωμένο σύνολο κανόνων. Οι εξελίξεις αυτές αντιμετωπίζονται αποσπασματικά, μέσω μερικών πλειομερών συμφωνιών, όπως στη ρύθμιση υπηρεσιών ή τις επενδύσεις, αντί μέσω καθολικής πολυμερούς δράσης. Ο οργανισμός δείχνει έτσι αδυναμία εγκαίρου εκσυγχρονισμού των κανόνων του.

Η αντιμετώπιση της κρίσης του ΠΟΕ και η διάσωση της διεθνούς εμπορικής τάξης απαιτούν ένα μίγμα τεχνικών και πολιτικών λύσεων (Baldwin, 2025· Hoekman and Mavroidis, 2021· Petersmann, 2019· Sebti, 2025). Σε τεχνικό επίπεδο, επείγει η αποκατάσταση του μηχανισμού επίλυσης διαφορών. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί είτε με την επαναλειτουργία του Ανώτατου Οργάνου Εφέσεων μέσω συμβιβαστικών μεταρρυθμίσεων, είτε, εφόσον οι ΗΠΑ εμμένουν στο μπλόκο, με τη δημιουργία ενός νέου παράλληλου μηχανισμού αποδεκτού από τη συντριπτική πλειοψηφία των μελών. Πολλές προτάσεις έχουν κατατεθεί από ειδικούς για τη μεταρρύθμιση του Οργάνου Εφέσεων, ώστε να απαντηθούν οι αμερικανικές ανησυχίες. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η θέσπιση σαφών λειτουργικών αρχών που θα δεσμεύουν τους εφέτες να αποφεύγουν αποφάσεις πέραν του γράμματος των συμφωνιών, η δημιουργία επιτροπής εποπτείας που θα διασφαλίζει ότι το Όργανο δεν υπερβαίνει την εντολή του, και ο περιορισμός της θητείας του νομικού προσωπικού για να υπάρξει φρέσκια σκέψη και να μειωθεί η τάση «δικαστικής υπερβολής». Παράλληλα, εξετάζεται η δυνατότητα οι εφέτες να έχουν τη δυνατότητα αναπομπής (remand) υποθέσεων στα πάνελ για περαιτέρω διερεύνηση πραγματικών περιστατικών, κάτι που σήμερα δεν επιτρέπεται και αποτέλεσε αιτία δυσλειτουργίας. Σημειωτέον ότι στη 12η Υπουργική Διάσκεψη του ΠΟΕ (Γενεύη, 2022) όλα τα μέλη αναγνώρισαν την ανάγκη ενός

πλήρως λειτουργικού συστήματος επίλυσης διαφορών «προσβάσιμου σε όλα τα μέλη», και έθεσαν ως στόχο την υλοποίησή του έως το 2024. Αν και αυτός ο στόχος δεν επετεύχθη πλήρως εντός προθεσμίας, οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται, με την ΕΕ και άλλες χώρες να πιέζουν για συμβιβαστική λύση, αλλά και με τις ΗΠΑ να εμφανίζονται διστακτικές.

Σε πολιτικό επίπεδο, είναι σαφές ότι πρέπει να επανεξεταστεί η ρήτρα της ομοφωνίας και γενικότερα το μοντέλο διακυβέρνησης του ΠΟΕ. Η δήλωση της Γενικής Διευθύντριας Οκοντζο-Iweala (2024) ότι χρειάζεται να ξεπεραστεί η πρακτική του «unanimity» βρήκε απήχηση. Μια πιθανή κατεύθυνση είναι η υιοθέτηση ενός πιο ευέλικτου πλαισίου όπου ομάδες «προθύμων» χωρών θα μπορούν να προχωρούν σε πολυμερείς συμφωνίες (plurilateral agreements) εντός του ΠΟΕ, ακόμα κι αν δεν συμμετέχουν όλα τα μέλη. Ήδη, κάτι τέτοιο αρχίζει να συμβαίνει: για παράδειγμα, πάνω από 70 μέλη συμφώνησαν το 2023 στην Συμφωνία Διευκόλυνσης Επενδύσεων (IFD), ενώ υπάρχουν οι λεγόμενες «Joint Statement Initiatives» για το ηλεκτρονικό εμπόριο και το εμπόριο υπηρεσιών, παρά την απουσία συναίνεσης όλων των μελών. Αν αυτές οι «πλειομερείς εντός του πολυμερούς πλαισίου» συμφωνίες καταστούν τρόπος παράκαμψης της αδράνειας, θα πρέπει να βρεθεί η ισορροπία ώστε να μην δημιουργούν μόνιμο διχασμό μεταξύ συμμετεχόντων και μη συμμετεχόντων. Πάντως, η προσέγγιση αυτή αντιμετωπίζεται ως ρεαλιστική λύση προκειμένου να σωθεί ο πυρήνας του ΠΟΕ επιτρέποντας «συνασπισμούς των προθύμων» να προχωρούν, αντί να περιμένουν μάταια ομοφωνία 166 κρατών, μια πρακτική που ισχύει για ορισμένες συμφωνίες, που συνήφθησαν κατά το Γύρο του Τόκιο (1973-1979). Παράλληλα, η ΕΕ και άλλοι προωθούν μια ατζέντα μεταρρύθμισης που να εμπλουτίζει τις ουσιαστικές πολιτικές του ΠΟΕ, όπως εισαγωγή κανονισμών που συνδέουν το εμπόριο με την αειφορία (π.χ. περιβαλλοντικές ρήτρες, απαγόρευση επιδοτήσεων σε βλάπτικές για το περιβάλλον πρακτικές), ενίσχυση της διαφάνειας (π.χ. υποχρέωση έγκαιρης κοινοποίησης εμπορικών μέτρων), και εκσυγχρονισμό των κανόνων ανταγωνισμού ώστε να καλύπτουν τη λειτουργία των κρατικών επιχειρήσεων και τις νέες τεχνολογίες.

Βεβαίως, καμία μεταρρύθμιση δεν θα καρποφορήσει χωρίς ανανέωση της πολιτικής βούλησης υπέρ του πολυμερούς συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι οι μεγάλες δυνάμεις οφείλουν να βρουν κοινό έδαφος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να αναγνωρίσουν ότι η υπονόμηση του ΠΟΕ τελικά αποδυναμώνει και τη δική τους οικονομική ασφάλεια μακροπρόθεσμα. Για παράδειγμα χωρίς δεσμευτικούς κανόνες άλλες χώρες μπορούν ευκολότερα να εφαρμόζουν πρακτικές που βλάπτουν αμερικανικά συμφέροντα. Η δε Κίνα, από την πλευρά της ήδη έστειλε σήμα ότι δεν θα διεκδικεί στο μέλλον ειδική μεταχείριση ως «αναπτυσσόμενη χώρα», αναλαμβάνοντας πιο συμμετρικές υποχρεώσεις, κάτι που πιθανόν να βοηθήσει μελλοντικές διαπραγματεύσεις. Οι υπόλοιπες οικονομίες, όπως η ΕΕ, η Ιαπωνία, ο Καναδάς, η Ινδία, χρειάζεται να γεφυρώσουν τις διαφορές τους και να αναλάβουν πρωτοβουλίες για σύγκλιση. Εάν οι ΗΠΑ παραμείνουν απρόθυμες, κάποιες φωνές, προτείνουν ένα μοντέλο συνεργασίας «ο κόσμος μείον ένα», δηλαδή τα υπόλοιπα κράτη να προχωρήσουν στη διατήρηση και εξέλιξη των πο-

λυμερών κανόνων ακόμη και χωρίς τη συμμετοχή μιας μεγάλης δύναμης, που αποσύρεται αυτοβούλως. Η λογική αυτή έχει οδηγήσει ήδη στη σύναψη συμφωνιών όπως το CPTPP (εμπνευσμένο από τις ΗΠΑ αλλά υλοποιημένο χωρίς αυτές, μετά την αποχώρηση Τραμπ) και τη διατήρηση του Παρισιού για το Κλίμα χωρίς τις ΗΠΑ επί Τραμπ. Σε τελική ανάλυση, η διεθνής κοινότητα αντιμετωπίζει μια κρίσιμη επιλογή: είτε θα αναμορφώσει τον ΠΟΕ για να το καταστήσει και πάλι λειτουργικό και συμπεριληπτικό, είτε θα το αφήσει να περιθωριοποιηθεί οδηγώντας σε ένα πολύ πιο ασταθές πολυκεντρικό εμπορικό περιβάλλον.

Η Γενική Διευθύντρια του ΠΟΕ διαβεβαιώνει ότι το σύστημα είναι «τραυματισμένο αλλά όχι διαλυμένο». Πράγματι, αξίζει να θυμόμαστε ότι ακόμα και σήμερα, παρά τους εμπορικούς πολέμους, περίπου τα 3/4 του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών διεξάγονται υπό όρους ΠΟΕ, δηλαδή σύμφωνα με δασμολογικές δεσμεύσεις και κανόνες που έχουν συμφωνηθεί πολυμερώς. Αυτό δείχνει ότι το πολυμερές πλαίσιο, έστω και αποδυναμωμένο, παραμένει βασικός πυλώνας και δεν έχει αντικατασταθεί πλήρως από την αναρχία ή από κλειστά μπλοκ. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει την επιτακτική ανάγκη να ενισχυθεί και να εκσυγχρονιστεί ο ΠΟΕ αντί να εγκαταλειφθεί. Η αναβίωση του πολυμερούς συστήματος θα απαιτήσει επώδυνους συμβιβασμούς, επειδή όλα τα μέρη θα πρέπει να παραχωρήσουν κάτι. Οι μεν ανεπτυγμένες χώρες ίσως χρειαστεί να αποδεχτούν μεγαλύτερη ευελιξία υπέρ των αναπτυσσόμενων, οι δε αναπτυσσόμενες να δεχτούν νέους κανόνες σε τομείς όπως οι ψηφιακές υπηρεσίες ή το περιβάλλον. Όμως, το εναλλακτικό σενάριο ενός κόσμου χωρίς λειτουργικούς πολυμερείς κανόνες θα έχει βαρύ τίμημα. Θα προκαλέσει επιστροφή σε εποχές όπου το δίκαιο του ισχυρού κυριαρχούσε, με απρόβλεπτους εμπορικούς πολέμους που η ιστορία έδειξε ότι οδηγούν σε διάκριση, ύφεση, αστάθεια και γεωπολιτικές συγκρούσεις. Συνεπώς, δεν διακυβεύεται μόνον η τύχη ενός οργανισμού, αλλά πρωτίστως διακυβεύεται η αρχή ότι το διεθνές εμπόριο μπορεί να διεξάγεται σε ένα πλαίσιο κανόνων και συνεργασίας, αντί ανταγωνισμών μηδενικού αθροίσματος. Η επόμενη περίοδος θα δείξει αν η διεθνής κοινότητα έχει τη διορατικότητα και τη βούληση να αναζωογονήσει το πολυμερές σύστημα εμπορίου, κρατώντας το ανοιχτό και δίκαιο για όλους, ή αν θα αφήσει τις φυγόκεντρες δυνάμεις να το διαβρώσουν περαιτέρω. Οι πρόσφατες εκκλήσεις για μεταρρυθμίσεις και οι προσπάθειες συμβιβασμού δίνουν συγκρατημένη αισιοδοξία ότι το σύστημα μπορεί να προσαρμοστεί και να επιβιώσει, εφόσον υπάρξει συλλογική δράση τώρα που η παγκόσμια εμπορική τάξη δοκιμάζεται όσο ποτέ άλλοτε από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά.

Βιβλιογραφία

- Acharya, A. (2025a). The decline of the West and the rise of “the rest” will lead to a new world order. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2025-09/decline-west-and-rise-rest-will-lead-new-world-order>
- Acharya, A. (2025b). *The once and future world order: Why global civilization will survive the decline of the West*. Basic Books.
- Baldwin, R. (2025). *The great trade hack: How Trump's trade war fails and global trade moves on*. CEPR Press.
- Baracuh, B. (2012). The geopolitics of multilateralism: The WTO Doha Round deadlock, the BRICs, and the challenges of institutionalized power transitions (*Working Paper No. 4*).
- Centre for rising powers. http://www.polis.cam.ac.uk/crp/research/workingpapers/pdf/CRP_Working_Paper_4_Geopolitics_of_Multilateralism.pdf
- BDI. (2021). Die Krise der WTO. <http://bdi.eu/artikel/news/die-krise-der-wto>
- Bhagwati, J. (2008). *Termites in the trading system*. Oxford University Press.
- Blanga-Gubbay, M., & Rubínová, S. (2023). Is the global economy fragmenting? (*WTO Staff Working Paper ERSD-2023-10*). World Trade Organization.
- Bosone, C., Dautović, E., Fidora, M., & Stamato, G. (2024). How geopolitics is changing trade. *ECB Economic Bulletin*, (2), Box 2.
- Bouët, A., et al. (2025). *A new world trade order? How the EU should respond to US tariff policy*. Kiel Institute for the World Economy. <https://www.kielinstitut.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/164f632d-9eb2-4783-ad18-8f0ea490ca50-cae-svg-joint-statement4-us-tariffs-250513.pdf>
- Bruegel. (2023). Cooperation or conflict? Will industrial policy produce more winners than losers? In *Bruegel Blueprint* (No. 33, Chap. 5). https://www.bruegel.org/sites/default/files/202307/Bruegel%20Blueprint%2033_chapter%205.pdf
- Campos, R., Estefanía-Flores, J., Furceri, D., & Timini, J. (2023). Geopolitical fragmentation and trade. *Journal of Comparative Economics*, 51(4), 1289–1315.
- Chan, S. (2021). Challenging the liberal order: The US hegemon as a revisionist power. *International Affairs*, 97(5), 1335-1352. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab074>
- Claar, S., & Scherrer, C. (2025). *Herausforderungen für die Weltwirtschaft im geopolitischen Kontext*. WSI-Mitteilungen. <https://doi.org/10.5771/0342-300X-2025-3>

- Corsetti, G., Demir, B., & Javorcik, B. (2024). Trading around geopolitics (RSC Working Paper No. 2024/43).
- Efstathopoulos, C. (2016). Reformist multipolarity and global trade governance in an era of systemic power redistribution. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 8(1), 3–21. <https://doi.org/10.1177/0974910115613695>
- Ethier, W. J. (1991). The economics and political economy of managed trade. In A. L. Hillman (Ed.), *Markets and politicians* (pp. 1–35). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-011-3882-6_14
- Evenett, S., Jakubik, A., Martín, F., & Ruta, M. (2024). The return of industrial policy in data. *The World Economy*, 47(7), 2762–2788.
- Fajgelbaum, P., Goldberg, P., Kennedy, P., & Khandelwal, A. (2020). The return to protectionism. *Quarterly Journal of Economics*, 135(1), 1–55.
- Feldhaus, L., Huang, Y., Kim, S., Kim, W., Lee, J. S., Marechal, D., Sun, X., & Weiss, S. (2020). *The weaponization of trade*. Columbia University SIPA. <https://www.sipa.columbia.edu/sites/default/files/migrated/downloads/Capstone%2520Report%2520%2528Eurasia%2520Group%2529.pdf>
- Flach, L., & Scheckenhofer, L. (2025). US “reciprocal” tariffs and the erosion of global trade rules (*EconPol Policy Brief* No. 71).
- Funke, M., & Wende, A. (2023). The US–China Phase One trade deal: An economic analysis of the managed trade agreement. *Canadian Journal of Economics*, 56(2).
- GATT. (1979). *The Tokyo Round of multilateral trade negotiations*. GATT Secretariat.
- Gehringer, A., & Mayer, T. (2025). *Asymmetric protectionism: How the EU should respond to Trump’s tariffs*. Flossbach von Storch Research Institute. <https://www.flossbachvonstorch-researchinstitute.com/en/comments/detail/asymmetric-protectionism-how-the-eu-should-respond-to-trumps-tariffs>
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Haberler, G. (1958). *Trends in international trade*. GATT.
- Hoekman, B., & Mavroidis, P. C. (2020). To AB or not to AB? Dispute settlement in WTO reform. *Journal of International Economic Law*, 23, 703–728.
- Hoekman, B., & Mavroidis, P. C. (2021a). Preventing the bad from getting worse. *European Journal of International Law*, 32(3), 743–770. <https://doi.org/10.1093/ejil/chab052>
- Hoekman, B., & Mavroidis, P. C. (2021b). WTO reform: Back to the past to build for the future. *Global Policy*. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12924>

- Hopewell, K. (2015). Different paths to power. *Review of International Political Economy*, 22(2), 311–338.
- Hopewell, K. (2020). *Clash of powers: US–China rivalry in global trade governance*. Cambridge University Press.
- Hopewell, K. (2021). Trump & trade. *New Political Economy*, 26(2), 271–282.
- Hopewell, K. (2022). Beyond U.S.–China rivalry. *AJIL Unbound*, 116, 58–63.
- Hopewell, K. (2025). Challenging the status quo–revisionist power dichotomy. *Review of International Political Economy*, 32(4), 922–944.
- IMD Experts. (2024). *2025: A crossroads for international trade and global business*. IMD. <https://www.imd.org/ibyimd/2025-trends/2025-a-crossroads-for-international-trade-and-global-business/>
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Kläffling, D., & Fricke, T. (2025). Beyond trade wars and economic nationalism. *Intereconomics*, 60(5), 261–265.
- Kolev-Schaefer, G., & Hüther, M. (2025). *Kosten der aktuellen US-Zollpolitik* (IW-Kurzbericht No. 68). Institut der deutschen Wirtschaft. <https://www.iwkoeln.de/studien/galina-kolev-schaefer-michael-huether-kosten-der-aktuellen-us-zollpolitik.html>
- Langhammer, R. (2010). Unordnung in der internationalen Handelsordnung. *Perspektiven der Wirtschaftspolitik*, 11(1), 75–98.
- Miran, S. (2024). *A user's guide to restructuring the global trading system*. Hudson Bay Capital. https://www.hudsonbaycapital.com/documents/FG/hudson-bay/research/638199_A_Users_Guide_to_Restructuring_the_Global_Trading_System.pdf
- Navarro, P. (2023). *Make America first again in trade and manufacturing policy*. In *Mandate for leadership: The conservative promise* (pp. 397–408). Heritage Foundation. <https://www.project2025.org>
- Okonjo-Iweala, N. (2024). *WTO annual report 2024: Our year*. World Trade Organization.
- Petersmann, E.-U. (2019). How should WTO members react to their WTO crises? *World Trade Review*, 18(3), 503–525. <https://doi.org/10.1017/S1474745619000144>
- Prebisch, R. (1964). *Towards a new trade policy for development*. United Nations.

- Rodrik, D. (2022). *An industrial policy for good jobs*. Brookings Institution. https://drodrik.scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/rodrik_-_an_industrial_policy_for_good_jobs.pdf
- Scott, J., & Wilkinson, R. (2020). Reglobalizing trade. *Globalizations*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/14747731.2020.1779965>
- Senti, R. (2021). *Welthandelsorganisation (WTO)*. Dike Verlag.
- Senti, R. (2025). *Aktuelle Probleme der WTO*. EIZ-Publishing.
- Sinha, A. (2021). Understanding the “crisis of the institution” in the liberal trade order. *International Affairs*, 97(5), 1521–1540. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab109>
- Tasch-Ronner, B. (2024). *Das WTO-Streitbeilegungssystem – das Herzstück der WTO*. Wirtschaftskammer Österreich. <https://www.wko.at/aussenwirtschaft/wtostreitbeilegungssystem>
- TIME. (2016, June 28). Read Donald Trump’s speech on trade. <https://time.com/4386335/donald-trump-trade-speechtranscript/>
- U.S. Trade Representative. (2025). The president’s 2025 trade policy agenda. <https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2025/President%20Trump%27s%202025%20Trade%20Policy%20Agenda.pdf>
- Viser, M. (2025, April 9). Trump’s long history hating global trade—and loving tariffs. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/politics/2025/04/09/trump-tariffs-history-stock-market/>
- World Trade Organization. (1995). *The results of the Uruguay Round of multilateral trade negotiations*. WTO.
- World Trade Organization. (2026a). *Ministerial conferences*. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm
- World Trade Organization. (2026b). *Alternative dispute resolution procedures*. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/altds_e.htm
- Geneva Trade Platform. (2026). *WTO plurilaterals*. <https://wtoplurilaterals.info>